

Մ Ի Ո Ն

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ—ԳՐԱԿԱՆ—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ս. Իրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին ներհամար՝ կազմակերպչական

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՈՒՍԱԴՆԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹՅԱՆ

ԻՂ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ 1950 Վ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	հրեա
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	
— Մեր մեծ բարերարներուն — (Պատրիկ Կիւլպիկեան).	101
— Մեղգոնեան.	102
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— Կրօնի ծագման մասին փոխակերպականներու սեռութիւնը.	104
— Տեւոնական Աղօթքը (8).	107
ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ	
— Ես ալիք մը...	111
— Այս բառերը անխօս...	112
ԿՐՕՆԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
— Նումարներ զոհը կամ քնման մասնանշող զանազան բառերու մասին Հին Կտակարանի մէջ.	113
— Ամուլ.	116
ՀԻՆ ԵՋԵՐ	
— Քառոց խաչի չորրորդ աւուրն.	118
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ	
— Յովնանալան.	120
ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ	
— Ֆրանսական բնագոյացութեան երեք սիւները.	122
ԼԵԶՈՒԱԿԻՏԱԿԱՆ	
— Հայերէնի բարբառները.	126
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ	
— Շնորհաւորական հեռագիրներ.	129
— Հիւս. Ամերիկայի Առաջնորդ՝ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Ներսիսեան մեր մէջ.	130
— Ամսօրեայ լուրեր.	130
— Ս. Զատիկի այցելութիւններ. — Ս. Զատիկի ուխտաւորութիւններ.	132

ԲԱԺՆԵԳԻՒՆ

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգինն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 10

ՌԵԴԱԿՏՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ՀԱՍՅԷՒՆ

Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem
Via Amman (Jordan)

"SION", an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in
JERUSALEM — PALESTINE

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԴ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1950

≡ Ա Պ Ր Ի Լ ≡

ԹԻԻ 4

ԽՄԲԱԴՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ՄԵԾ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒՆ

(ՊԱՏՐԻԿ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ)

Նախորդ Խմբագրականով մեր յարգանքն ու սէրը յայտնեցինք Կիւլպէնկեան տոհմի մեծ ներկայացուցիչ Վսեմ. Դալուստ Կիւլպէնկեանին, Ս. Աթոռոյ ազնուամեծար բարերարին ու մեծ բարեկամին, այս տողերով կ'ուզենք ամբողջացնել մեր սրտի տուրքը՝ նոյն զերդաստանի յարգանքի արժանի միւս բարերարներուն, որոնք վաղ ժամանակներէ ի վեր կապուած են Ս. Աթոռիս իրենց թանկագին յիշատակներովը:

Սիռն-ի նախորդ թիւին մէջ երբ մեր սիրոյն և յարգանքին բաժինը կը բերէինք Կիւլպէնկեան եղբայրներէն Սարգիս Կիւլպէնկեանին և իր մեծանուն զաւկին, չէինք կրնար չյայտնել մեր երախտագիտութիւնը նաև իր եղբօր որդւոյն, Մ. Սերովբէ Կիւլպէնկեանի հօրամօյն զաւկին, Պասրիկի, որուն կեանքը ամբողջովին նուիրումի կեանք մը եղաւ: Դուցէ իբրև նուիրատու անմրցելի չէ, սակայն իր տալու եղանակին ազնուականութիւնը շատ քիչեր են որ ունեցած են:

Պատրիկ Կիւլպէնկեան ծնած է 1858ին Թալաս, աշակերտած է Խասգիւղի Շահնազարեան վարժարանին, ապա Ռօպէրթ զօլէճի: Իբրև ձեռներէց առեւտրական, ու իր ընտանիքին ազնուական տուրքերով հարուստ միտք, ուշադրաւ եղած է թէ ազգին մէջ և թէ առեւտրական հրապարակին վրայ: Վարած է ազգային պատասխանատու և ծանր պաշտօններ, եղած է հոգաբարձու Ազգ. Հիւանդանոցի իր երջանկայիշատակ հօրը տեղ, և այդ հաստատութեան տնտեսական տաղանդի օրերուն անոր ղխաւոր զօրավիգներէն մին: Խնամակալ անդամ կարգուած է նոյնպէս Արմաշի Դպրեվանքին և Սանասարեան վարժարանին: Պատուակալ և ցկեանս նախագահն էր Կեսարիոյ Աղքատախնամ Ընկերութեան, որ յետոյ վերածուեցաւ Կեսարիոյ վերաշինական Ընկերութեան: Եղած է անդամ նոյնպէս Բաղաքական Ժողովոյ:

Իր վերջին բարերարութիւնները եղան, Ս. Աթոռոյս Կիւլպէնկեան Ընծայարանին, հինգ տարուան համար, տարեկան հազար ոսկիի նուիրատուութիւնը: Հալէպի մէջ, ի յիշատակ իր սիրելի և վաղամեռիկ կողակցին, Տիկին

վերժին կիւլպէնկեանի Մայրանոց - Հիւանդանոցի մը շինութիւնը: Սեւանիկի մէջ կիւլպէնկեան վարժարանը, կեսաւրիայէ Պէյրութ բերուած 161 որբերուն տարեկան 2000 տոլարի նուիրատուութիւնը վեց տարուան համար: Ասոնք իր շատ ծանօթ նուիրատուութիւններն են. յաճախ նիւ Եորքի հայութիւնը ծափահարած է զինքը, իբր առատաձեռն նուիրատու և նախագահ նպաստ հանգանակող ժողովներու:

Իր նպաստով լոյս տեսան Հայ Կրթական Հիմնարկութեան խնամքով Խրիմեանի երկերու ժողովածուն:

Պատրիկ կիւլպէնկեան մեռաւ 12 Յունիս 1930ին, Նիւ Եորք: Ունեցած է չորս զաւակներ, Ներսէս, Սերովբէ, Հերմինէ և Շուշան. Սերովբէն զոհ գնաց ոճրագործ գնդակէն, իսկ Ներսէս՝ իբր որդի հարազատ իւրացուցած է իր հօր բարեսիրական և մարդասիրական զգացումները, և անոր պէս առատաձեռնօրէն կը տրամադրէ իր դրամական նպաստները ազգային կարօտութիւններու:

Երբ այս էջերուն մէջ մեր երախտադիտութեան դոյզն արտայայտութիւնը կ'ընենք կիւլպէնկեան ծանօթ հարազատներու համար, չենք կրնար մոռնալ այդ ազգապարծան տոհմին միւս ներկայացուցիչները, որոնք իրենց ցեղին ու տոհմին ազնուականութեամբ հարուստ երեք հարիւր տարիներէ իվեր տեւական բարութեան աղբիւր մը հանդիսացած են մեր մէջ, ազգին տալով օգտաշատ և պատուաբեր անդամներ, մասնաւորաբար առեւտրականներ, թէև ուրիշ ասպարէզներն ալ օտար չեն եղած այս մեծ ընտանիքի անդամներէն ու մանց, ամիրաներ, եկեղեցականներ և յայտնի գործիչներ անպակաս եղած են այս տոհմէն:

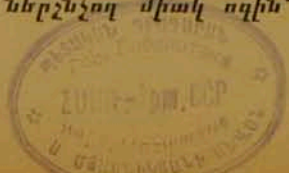
Մասնաւորապէս Թալաս իր փառքէն և համբաւէն շատ բան կը պարտի կիւլպէնկեաններու, որոնք շինած են անոր Վարդ Պատրիկեան վարժարանը և ապա համանուն աղջկանց դպրոցը, և մինչև մեր աղէտի օրերուն հողացած անոնց ծախքը: Այս ընտանիքն է որ Ս. Կարապետի վանքին նուիրած է հողեր, կալուածներ և ըրած նորոգութիւններ վանքին մէջն ու շուրջը: Կեսաւրիոյ թէ ազգային և թէ տնտեսական կեանքի մէջ անոնք ունեցած են միշտ հոգածութիւն և բերած իրենց կարեւոր բաժինը անոնց սատարման:

Մ Ե Լ Գ Ո Ն Ե Ա Ն Ք

Մեր ազգային բարերարներու մէջ Գրիգոր և Կարապետ Մելգոնեան հարազատները կը մնան անհաւասարելի, և որոնք իրենց աննախընթաց բարերարութեամբ ապահովեցին անմահ անուն մը մեր ազգային կեանքին մէջ:

Խոնարհ ծագում ունեցող այս դոյզ կեսաւրացի եղբայրները, իրենց կեանքի վերջալոյսին մէջ կրցին պայծառակերպել իրենց անձերը, յաւերժական օրհնութեան աղբիւր դարձնելով զանոնք ամբողջ ազգին համար, ինչպէս կը սիրէր ըսել յաւէտ անմոռաց Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեանը:

Մելգոնեանի զործը իրերայաջորդ սերունդներուն վկայութիւնը պիտի ունենայ հետզհետէ իր մեծութեանը մասին: Այդ զործը մեծ պիտի մնայ միշտ և հաստատուն, որովհետև զայն ներշնչող միակ ոգին՝ բարութեամբ միայն և

ազգին միայն տալու զգացումը եղաւ սկիզբէն։ Երկրորդ՝ անադմուկ խոնարհութեան այն ոգին է զոր սկիզբէն մինչև վերջ մեծ բարերարը՝ Կարապետ Մելգոնեան ցոյց տուաւ, իրեն համար խղճի պարտականութիւն նկատած այդ զործի կատարման միջոցին։ Իր ամբողջ ունեցածը, «գոյլը չափ գկեանս իւր», ազգին զոյուլթեան դանձանակին մէջ ձգելով Աստուծոյ ընծայած այս մեծութիւնը, անտարակոյս չի տարբերիր Աւետարանի այրիինէն, որ իր ունեցած միայն երկու նաքարակիրը Տիրոջ նուիրեր էր Յիսուսի ականարկին առջև։ Տըրուածին քանակը չէր որ այդ կնոջ դէմքը կը լուսաւորէր, այլ ոգին։

Մեծ մարդոց, բարերար մարդոց հոգիին բացատրութիւնը պէտք է որոնել յաճախ հոգիին մէջ այն ժողովուրդին, որուն զաւակներն են անոնք։ Մելգոնեանը ազգին ծոցածին ծնունդ, անոր հոգիին ամենէն հարազատ ներկայացուցիչներէն եղան մեր մէջ, և հոն է անտարակոյս անոնց մեծութեան դադարնիքը։

Ծնորհիւ այս ազնուամեծար եղբայրներու մեծ նուիրատուութեան, ազգային բազմաթիւ հաստատութիւններ կը սնուցուին և կը բարերարուին։ Ս. Յակոբեանց Առաքելական Աթոռը բարերարուած է տարեկան 1000 եգիպտական ոսկիով, Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ Մելգոնեան սաներ պահելու համար։ — 2. Տարեկան 1500 եգ. ոսկիի բաժին հանուած է Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանին։ — 3. Տարեկան 3000 եգ. ոսկի յատկացուած է Երեւանի Պետական Համալսարանին, հայ լեզուի, հայ գրականութեան և հայոց պատմութեան ամպլոններու հաստատման։ 4. Կը հոգացուի Կիպրոսի մէջ հիմնուած Մելգոնեան կրթական հաստատութեան բոլոր ծախքերը։ — 5. Աղեքսանդրիոյ մէջ կառուցած է Մելգոնեան Մանկապարտէզ։ — 6. Կ. Պոլսոյ Ս. Փրկչեան հիւանդանոցին մէջ կը պահուին մասնաւոր անկողիններ Մելգոնեան եղբայրներու յիշատակին ևայլն։

Ս. Աթոռը ամէն տարի Վերացման Խաչի տօնին օրը հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ Մելգոնեան հարազատներու հոգիի խաղաղութեան համար։ Անտարակոյս Ծնորհալիի աղօթքին մէջ ակնարկուած հոգիներէն են անոնք, որոնք այս աշխարհէն մեկնելէ առաջ իրենց ձեռքովը կը լուան կը մաքրեն ինքզինքնին. երջանիկ մահկանացուներ, որոնք կերտեցին իրենց իսկ անմահութիւնը։

Ազգը շատ բան կը պարտի անոնց։

ԿՐՕՆԵԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՓՈՒԱԿԵՐՊԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (Transformiste)

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Համառոտելով, երկու հոսանքներով յատկաւորուած է մեր գոյութիւնը. մէկը այն է որ կը մղէ մարդը մոռնալու ինքզինքը, միւսը կը ստիպէ զայն պահպանելու իր ինքնօրինութիւնը: Այս երկուքէն առաջինին մէջ կը հաստատուի կախումը, բարեպաշտութիւն կամ զուտ կրօնական գիտակցութեան երեւոյթներ են անոնք: Երկրորդին մէջ, ընդհակառակն, ազատութիւնն է որ կը յայտնուի, բարոյական գիտակցութեան տարրն է այն: Ուրիշ խօսքով իբրեւ կրօնական էակ, մարդը կը ցանկայ ինքզինքը ունայնացնել ենթարկուելու համար զինքը չըմպատող ազդեցութիւններուն՝ զորս Աստուածային պատճառականութեան կը վերագրէ: Իսկ միւս կողմէ, իբր բարոյական էակ, ինքզինքը ինքնօրէն կը ճանչնայ Աստուծոյ և աշխարհի հանդէպ, զինքը բոլորող զօրութիւնները որքան ալ գերիվերոյ ըլլան իրմէ, անոնց կ'ենթարկուի յարմար ատեն և ուղեւորով միայն:

Այս երկու ձգտումները արդարեւ իրարմէ կը բաժնուին և կ'աւելան ալ՝ երբ առանձին մնան: Կրօնայնութիւնը (religiosité) երբ միակը ի գործ կը դրուի, կը ձգտի անձնաւորութիւնը շփոթել. մարդ այն ատեն իր մասին այնպէս կը խորհի թէ կաթիլ մը ջուր է անսահման ծովին մէջ կորսուած: Ապացոյց՝ հանգստականութիւնը (quietisme), ուր մարդ հետզհետէ կը սկսի ըսել, ինչպէս Տիկին Կիւյօն զոր օրինակ «Այլեւս կամենալու վիճակի մէջ չեմ. չեմ գիտեր նոյն իսկ թէ գո՞յ եմ թէ ոչ»: Իր անբնականոն վիճակի վերջին բառն է Համասուածութիւնը, երբ մինակը ի գործ դրուի, կը շեշտէ և նոյն իսկ կը չափազանցէ անձնական սահմանները: Նախանձոտ իր անկախու-

թեանը՝ եսը կը խորհի պէտք չունենալ ո՛չ Աստուծոյ և ոչ մարդոց: Իր անհատական ուժերը կը բաւեն իրեն Qui travaille prie առածը հետզհետէ իր սկզբունքը կը դառնայ: Այս ձգտումին տեսական արտայայտութիւնը կը համառոտուի աստուածեանութեան (téisme) մէջ:

Արդ, թէ՛ կրօնայնութիւնը՝ որ այլասերելով համաստուածութիւն կը դառնայ, և թէ՛ մինչև աստուածեանութեան հասցուցած բարոյականութիւնը, երբ իրարմէ անջատարար ի գործ դրուին՝ կ'ոչնչանան:

Մարդ՝ իբրեւ կրօնական էակ, անշուշտ նուիրուել, ինքզինքը տալ կ'ուզէ, բայց, ինչպէս կ'ըսէ Վինէ, ինքզինքը տալու համար պէտք է ունենալ զայն, պէտք է տէր ըլլալ անոր: Ուրեմն եթէ մարդ անհունին մէջ ընկուելու ի՞նչ կը մնայ իրմէ: Ինքնաւթումը կամ ունայնացումը պատրանքէ տարբեր բա՞ն մըն է արդեօք: Եթէ լրջօրէն կ'ուզէ զոհել ինքզինքը պէտք է որ տէր մնայ իր կամքին. ուրիշ խօսքով՝ բարեպաշտութիւնը բարոյականութեան վրայ կը հիմնուի: Այս վերջինն ալ, իր կարգին, ամբողջացուելու պէտք ունի: Իբրեւ բարոյական էակ, մարդը արդարեւ իր անկախութեան մէջ է որ ինքզինքը կը ցուցնէ. անով է որ իր գործերուն յատկաւորեալ ուղղութիւն մը կուտայ: Բայց ըլլալու համար ինչ որ կ'ուզէ ըլլալ, մարդ ուժի պէտք ունի. և որովհետեւ ինքն իրմով չի կրնար կանգուն մնալ, պէտք է այլու փնտռէ իր կեանքին սկիզբը: Արդ՝ Աստուած միայն, իբրեւ գերազոյն պատճառականութիւն ինչ բանի որ հպի կը կենդանացնէ և կը վերանորոգէ զայն. ինչ որ ըսել է թէ ինքզինքը անվերապահօրէն Աստուծոյ տալով է որ մարդ կրնայ տէրն ըլլալ իր անձին, այսինքն թէ բարոյականութիւն կ'ենթադրէ բարեպաշտութիւն:

Այս երկու ձգտումները, ցորչափ իրարմէ հեռու կը մնան՝ կը խանգարուին, անբնականոն կը դառնան, ինչպէս է համաստուածութիւնը, որ կը շփոթէ Աստուած և մարդը, կամ ինչպէս աստուածեանութիւնը, որ կ'անջատէ մարդս Աստուծմէ: Իրենց ներդաշնակութեան մէջ, ընդհակառակն, այս երկու հակադիր հոսանքները աստուածականութեան (théisme) կը յանգին, այսինքն այն բեղմնաւոր տեսութեան, որ մար-

դը Աստուծոյ կը դատէ՝ առանց բաժնելու, և կը միացնէ երկուքը առանց շփոթելու: Ճշմարիտ է թէ այս համագործակցութիւնը չէ կարելի ձեռք բերել տրամասացական աշխատութեամբ: Իմացականապէս՝ կախում և ազատութիւն զիրար կը տարամերժեն, երբ բանականութիւնը երկու տեսակէտներէ մէկին տեղը կ'անցնի, միւսը կը մոռնայ և կը ձգտի ջնջել զայն:

Բայց այս երկուութիւնը, տրամաբանութեան ճիգերուն ըմբոստ, գործնական լուծում մը կը ստանայ Քրիստոնէական հաւատքի կեանքին մէջ: Հոս կը տեսնենք թէ բարոյականութիւնը և բարեպաշտութիւնը երկու բեւեռներն են այդ կեանքին, որ զանոնք միացնելուն մէջ միայն կը պարզէ ամբողջ իր կորովը: Եթէ մարդը Աստուծոյ որդին է ինչ որ մեկնակէտն է քրիստոնէական դաւանանքին, այդ որդիութեան նպատակը չէ այլ ինչ բայց եթէ երկնաւոր Հօր հանդէպ իրականացնել ազատութիւնը կախումին և կախումը ազատութեան մէջ: Պէտք է հոս աւելցնել անմիջապէս թէ այդ համաձայնութիւնը կրնայ ցուցուիլ այդ երկու բառերէն մէկին կամ միւսին մէջ հաւասարապէս, վասնզի այդ խորութեան մէջ բարոյականն ու կրօնը ա'լ բոլորովին կը շփոթուին իրարու հետ: Քրիստոնէութիւնը մեզի կը սորվեցնէ թէ Տիրոջը հնազանդիւր վարուց գերագոյն կանոնն է, այսինքն թէ բարոյականը կ'ընկուզուի կրօնքին մէջ: Ուրեմն կրօնքը, բարոյականին հետ՝ որ անբաժան է իրմէ, կախումին և ազատութեան համագործակցութիւնն է. ուրիշ խօսքով, գործն ու վիճակն է այն մարդուն, որ Աստուծոյ հետ իր յարաբերութիւններուն մէջ իր անձը կուտայ՝ տէր ըլլալով անոր, ու տէր կ'ըլլայ իր անձին՝ տալով իսկ զայն: Այս հաստատումին տարողութիւնը ցուցնելու համար պէտք է ի նկատի ունենալ հետեւեալ դիտողութիւններն ալ:

10. Երկու հոսանքները միացնելու համար մարդուն ըրած աշխատութիւնը ֆիզիքական աշխարհէ դուրս չէ որ կը վարուի: Իրաւ է թէ ո'չ բարեպաշտութիւնը, և ոչ բարոյականութիւնը զգալի ըմբռնումէն չեն սերիւր, բայց որովհետեւ եսը արտաքին իրերու հետ շփումովը միայն գիտակից կ'ըլլայ, կախումի և ազատութեան կրկնակ տեսակէտին առջև յարկաւորելու

համար՝ զգալութիւնը անհրաժեշտ է իրեն: Մենք հոս մեր առջև ունինք, իր մասնաւոր ձեւերէն մէկին մէջ, մարդուն հոգեկան զարգացումը վարող օրէնքը. կրնանք ընդհանրացնել նոյն իսկ այս դիտողութիւնը, վասնզի մեզ չընապատող տիեզերքը պիտի չկրնար կրօնական տեսակէտով անտարբեր ըլլալ մեզ հանդէպ: Բնական վիճակին մէջ, աշխարհ կը տիրէ մեր վրայ, Աստուծոյ հաղորդութեան շնորհիւ ընդհակառակն մենք է որ կը նուաճենք զայն: Խղութեամբ ֆիզիքական յատկաւորականութիւնն և յարաբերական ազատութեան բարդ կապերէ, կրօնական ենթական Աստուծոյ մէջ կը գտնէ իր ճշմարիտ ազատութիւնը, երկրաւոր ամէն սեղմումներէ իր ազատագրումը. անիկա շատ աւելի լայնօրէն կը զարգացնէ իր կարողութիւնները և ուժերը, վասնզի կ'իրականացնէ այն կեանքը որ յաւիտեան կը տեւէ: Աւելին կայ, ցամաք և ամուլ ճգնակեցութեամբ մը մեկուսանալու համար չէ որ մարդ կը թօթափէ հունաւոր էականներուն լուծը «Եթէ ուտիցէք, եթէ ըմպիցէք, եթէ զինչ և գործիցէք, զամենայն ինչ ի փառս Աստուծոյ արասւնք» (Ա. Կորնթ. ԺԱ. 31): Ինչպէս Աւետարանական հաւատքի լոյսին մէջ կ'երեւի ան մեզի, զմեզ աշխարհէն կը զատէ՝ թոյլ տալու համար, միայն մեզի որ կարենանք կնքել զայն Աստուածային նշանով. այսինքն մերինը ընել զայն. բոլոր իրերուն տիրոջը նուիրելով հանդերձ զանիկա: Քրիստոնէական բարոյականի ուսման գործն է աւելի ընդլայնել այս սկզբունքները և անոր հետեւողութիւնը. դառնա՞նք կախումի և ազատութեան յարաբերութիւններուն:

20. Իրօք, այս երկու ուժերու ներդաշնակորումը շատ անկատար կերպով տեղի կ'ունենայ աշխարհի մէջ: Փորձառութիւնը մեզի կը ցուցնէ թէ մարդիկ գրեթէ միշտ կը տատանին երկու ծայրայեղութեանց մէջ, մերթ կուրաբար ենթարկուելով զիրենք շրջապատող ազդեցութիւններուն մերթ վայրագ և բիրտ կորովով մը պահանջելով իրենց ազատութիւնը: Ազգերը շատ անգամ բռնակալութենէն կ'անցնին կրաւորական հնազանդութենէն սանձակոտոր յորդումներու: Կրօնքին մէջ անգամ, մարդիկ կամ կ'իյնան ձեւապաշտութեան

մը մէջ, որ մերժումն ըլլալով Աստուծոյ արժան պաշտօնին, ընդվզումի մեղապարտ յայտարարութեան քողարկեալ մէկ կերպն է միայն, և կամ անձնատուր կ'ըլլան խորհրդապաշտութեան մը զեղծութենէն, որոնցմով մարդ կ'ոչնչացնէ ինքզինքը կախումը իրականացնելու պատրաստի տակ, հեթանոսութեան և նոյն իսկ Եկեղեցւոյ պատմութեան աստիճաններուն վրայ դժուար պիտի չըլլար ցուցնել այս աղիտալի սխալներու հետքերը, Հաւատարմութեան այս պակասը, նշան է խորունկ խանգարումի մը զոր յետոյ պիտի տեսնենք: Անդադար պէտք է կուսիլ այս անկարգութեան դէմ, նոյն ատեն վերահաստատելով երկու հասանքներուն ամբողջականութիւնը և կատարեալ ներդաշնակութիւնը, որովհետեւ որքան աւելի մարդը կը մղեն անբարոյ ստրկութեան մը, կամ իր ծայրայեղութիւններովը սպանող սանձարձակութեանց անդունդները:

30. Բացատրենք թէ ինչպէս Քրիստոնէական հաւատքը ազատութեան իրողութիւն մը և կախումի գործ մըն է միեւնոյն ատեն: Ուստի Աւետարանական ճշմարտութեան գործնական ստուգանիշը պիտի կայանայ ամէն բանէ աւելի գնահատելուն մէջ դասական վարդապետութիւնները կամ տեսականութիւնները՝ կրօնական և բարոյական այս կրկնակ երեւոյթներուն լոյսովը: Ներուի մեզի հոս յիշել, այս առթիւ, մեր ժամանակի ամենէն ինքնատիպ մատենագիրներէն մէկին շատ ճիշտ դիտողութիւնը: Յոյց տալէ վերջ թէ արդի փիլիսոփայութիւնը միահաւան կերպով կ'ընդունի մարդկային ծանօթութիւններուն յարաբերականութիւնը: Ալֆրէս Յուլիէ կը շարունակէ. «Բայց Քանդ դեռ աւելի անդին չէ դացած, երբ կ'ըսէ թէ մեր ծանօթութիւնները յարաբերական են մեր իմացական կազմուածքին. ըստ մեզի՝ անոնք յարաբերական են մեր՝ իբրեւ փափաքելու և կամենալու ընդունակ էակներու կազմուածքին»: Այո՛, շարունակելով այն նշկատողութիւնը, կարելի է ըսել թէ մեր քրիստոնէական ծանօթութիւնները ամէն բանէ առաջ համեմատական են մեր կրօնական և բարոյական էակի կազմուածքին: Պիտի տեսնենք տակաւին թէ մեր դաւանական իմացումները ամէնքն ալ, արդարեւ

յատկաւորուած են ազատութեան և կախումի օրէնքով և թէ, այս կրկնակ ազդեցութեան տակ մարդկային միտքին քրիստոնէութենէն հանած բանաձեւները տրամաբանական դերոյթին մէջ միշտ կը յանգին հակօրինութիւններու, որոնց լուծումը գործնական կեանքը միայն կրնայ տալ:

40. Մեզի համար այս է Աւետարանական ճշմարտութեան բանալին, որովհետեւ մեր կրօնական տեսարանութիւնները ընդհանրապէս ցոլացումն են մեր կեանքին, և հարապէս մարդկային անձնաւորութիւնը կախումի և ազատութեան միացումովն է որ կ'իրականանայ: Պէտք է աշխատիլ ներդաշնակաւորել այդ երկու ներհակ ոյժերը իրարու հետ: Այս է վեհագոյն պարտականութիւնը որ իր վրայ կ'իյնայ, դերադանց աշխատանքը որ մեզի կը ներկայանայ այս աշխարհի վրայ: Արդ ի՞նչպէս յաղթական դուրս ելլել այս ահեղ ձեռնարկէն: Երկու ընդդիմամարտ հոսանքներ են անոնք, որոնք զիրար տեսնելուն պէս կ'ընդհարին միմեանց: Ի՞նչպէս հաշտեցնել ազատութիւնը կախումին հետ: Ի՞նչպէս տէր մնալ անձին՝ զայն տալով հանդերձ: Ի՞նչպէս տալ անձը՝ անոր տէր մնալով հանդերձ: Եթէ մինակ ըլլայինք անոր կատարումին մէջ, գործը պատրողական պիտի ըլլար արդարեւ, պիտի վիժէր անիկա նմանապէս՝ եթէ շիմացնիս մարդեր կամ ամբողջ երկրաւոր աշխարհն ունենայինք: Վասնզի նպատակին հասնելու համար, պէտք է գրտնել այնպիսի էակ մը՝ որ մեզի դարձնէ մեր անձը, նոր ուժերով ձօնացած, այն չափով և համեմատութեամբ որով մենք ինքզինքնիս կուտանք իրեն: Ի՞նչ ըսել է ասիկա, եթէ ոչ սա՛ թէ այդ էակը պէտք է կեանք ունենայ ինքն իր մէջ, և կարենայ կենդանացնել ամէն ինչ որ իր ձեռքը կ'անցնի, ինչ որ միակ և առանձնական յատկանիւն է Երկնաւոր Հօրը որ ինքզինքը կը յայտնէ մեզի յանձին Յիսուսի Քրիստոսի: Երբ Աստուծմէ հեռի կը մնայ, մարդկային գոյութիւնը պատառ պատառ կ'ըլլայ անլոյծ հակասականութեան մը մէջ: Կսկծալի և անփակ առեղծուած մը կը մնայ անիկա: Աստուծմէ հեռի մարդ անդադար կը տատանի զինքը նուաստացնող գերութեան մը և անաւագող անսանձութեան միջև:

Որպէսզի մեր ճակատագիրն իրական

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔԸ

Գ. — Աստուծոյ անունը պէտք է յարգուի ու սուրբ պահուի ամէն տեղ: Ան արդէն կը յարգուի երկինքի մէջ, որովհետեւ, ինքը Երկնաւոր Հայրն է: Տէրունական Աղօթքին մէջ անոր կամքին համար ըսուածը «Որպէս յերկինս և յերկրի» ճշմարտութիւն է նաեւ անոր անուան սրբութեան հայցուածին մէջ, որովհետեւ անոր անունը կը սրբաբանուի երկինքի մէջ: Եսայիի (Զ. 1-3) Ողիա թագաւորին մեռած տարին տեսած տեսիլքին մէջ հետեւեալ կերպով կը բացատրուի Աստուծոյ անուան սրբաբանուիլը երկինքի մէջ. «Եւ եղև յամին յորում մեռաւ Ողիա արքայ, տեսի զՏէր նստեալ յաթոռ բարձրութեան և վերացելոյ. և լի էր տունն փառօք նորա: Եւ սերովքէք կային շուրջ զնովաւ. վեց թեւք միոյ և վեց թեւք միոյ. երկուքն ծածկէին զերեսս իւրեանց, և երկուքն ծածկէին զոտս իւրեանց, և երկուքն թռուցեալ: Աղաղակէին մի առ մի և ասէին, Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր զօրութեանց, լի է ասնայն երկիր փառօք նորա»:

Ահա թէ ինչպէս կայծակնամաքուր տեսանողը կը պատկերացնէ Աստուծոյ անուան սրբաբանուիլը երկինքի մէջ: Նոյն այս Աստուածազգեցիկ տեսիլը կը պատմուի Յայտնութեան Գիրքին մէջ (Գ. 8-11), թէ ինչպէս «չորս կենդանիներու իւրաքանչիւրը վեց թեւեր ունէր շուրջանակի և ներսէն լի էին աչքերով, և չէին հանգ-

չեր ոչ տիւ և ոչ զիշեր ըսելով՝ Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր Աստուած Ամենակալ, որ էն և ես և որ գալոց ես»: Այո՛, երկինքը միայն Աստուծոյ փառքը չպատմեր, հապա անոր սրբութիւնն ալ, ինչպէս որ երկնայինները՝ երեքսրբեան սրբասացութիւններով: Մենք, երկրաքարչ խեղճ արարածներս, որ մեր կարճատես աչքերովը այնչափ քիչ հեռաւորութիւն մը կը տեսնենք սրբութեան անծայրածիր անհունութեան ասպարէզէն, մենք՝ որ մեր պարտականութիւններուն միջակ և շատ անգամներ ալ թերի ու պակասաւոր կատարումին մէջ իսկ սրբութեան անհունութիւն մը և արդարութեան անչափելիութիւն մը տեսնել կը կարծենք, ո՛հ, մենք սուրբ անսուրբներս, ո՛րչափ պիտի հիանանք և յափշտակուինք՝ երբ տեսնենք երկինքի սրբութիւնը, սուրբերու պարը, հրեշտակներու սրբասացութիւնը, և այն ատեն ի՛նչ պիտի զգանք մեր մատուցած այս «Սուրբ եղիցի անուն քո» աղօթքին վսեմութեան ու սրբութեան վրայ: Տգիտութեան և անհասկացողութեան ո՛րպիսի ամօթով պիտի ամօթահար ըլլանք՝ երբ վերյիշենք երկրի վրայ մեր ունեցած գաղափարը Աստուծոյ սրբութեան և անոր սուրբ անուան վրայ: Պիտի կրնա՞նք հոն ալ նոյն այս գիւրուութիւնով աղօթել «Սուրբ եղիցի անուն քո»: Որչափ բարձր է երկինքը երկրէն, այնչափ բարձր է նաեւ նշանակութիւնը այս աղօթքին՝ մեր հասկացողութենէն. որչափ հեռու է արեւելքը արեւմուտքէն, այնչափ հեռու նաեւ սրբութեան վրայ մեր կազմած գաղափարը Աստուծոյ անհուն ու ճշմարիտ սրբութենէն: Ամէն հաւատացեալի սիրտին ցաւ է խոստովանիլ թէ՛ այս երկրաւոր կեանքին և մարմինին մէջ պիտի չկրնայ հասնիլ այն սրբութեան, անհուն սրբութեան, որուն կարօտովը կ'այրի ու կը մրկի. և դեռ պնդել ու վարդապետել՝ թէ երկրի վրայ կատարեալ ու իտեալ սրբութեան հասնիլ հասարակ կարելիութիւն մըն է... , ո՛րչափ նեղմիտ վերաբերում մը Աստուծոյ անուն սրբութեան մասին: Երկինքի մէջ, Աստուծոյ անուան մատուցուած սրբասացութիւնները, հրեշտակային փառատրութիւնները, անբաղդատելի սրբութիւն մը ունին մեր ամենաեռանդուն աղօթքներուն վրայ, որովհետեւ, մենք դեռ «պէտք եղածին պէս

(6)

Ե.

(ՎԵՐՋ)

աղօթել անդամ չենք գիտեր», ուր մնաց անոր անուան սրբութեան ճշմարիտ հասկացողութիւնովը աղօթել...

Երբ կը խորհինք Աստուծոյ անուան սրբութեան և անոր երկինքի մէջ անդադար փառատրութեամբ սրբաբանուելուն վրայ, բնականաբար, սա հարցումը կը գոյանայ մեր միտքերուն մէջ. — արդեօք երկրի վրայ ալ այսպէս կը սրբաբանուի՞ Աստուծոյ անունը։ Այո՛, սրբավայրին մէջ կը յարգուի ու կը պաշտուի ան։ Եկեղեցին Աստուծոյ Թագաւորութիւնն է երկրի վրայ հաստատուած. հաւատացեալներու, ճշմարիտ ու անկեղծ հաւատաւորներու ամենօրեայ փառաբանութիւնները, անոնց հոգեբուխ աղօթքներն ու մաղթանքները, Աստուծոյ անուան սրբութեան գիտակցութեան և սուրբ պահուելուն համար անոնց ունեցած հոգեկան կրօնը կարօտները, անոնց հոգիին խնկումը երկնային հայցուածներով, երեքսրբեան սրբասացութիւնն է երկրէս երկինք բարձրացող, և Աստուծո՛ իրբն արդարներու զոհէն՝ կը հաճի անոնցմէ, կը հոտուրտայ անոնց անուշ բուրումը և հրեշտակներու ալելուներուն և սուրբերու փառատրութիւններուն հետ միասին կ'ընդունի զանոնք՝ իրբն բանաւոր պատարագ։ Եկեղեցին ու ճշմարիտ հաւատացեալներու խումբը սրբութեան ուխտինն է պղծութեան անապատին՝ աշխարհիս մէջ. հոն սրբասէր հոգին կ'առնէ նոր ոյժ ու կորով, նոր գոհացումներ, նոր վերացում։ Բայց աշխարհիս մէջ, — ո՛հ, տխուր կողմն է ան, ու մեծ ամօթը մարդկութեան. ո՛րչափ՝ շատ անգամներ Աստուծոյ սուրբ անուան կը հայնոյնի աշխարհի վրայ, և իրբն անասելի ու անխոստովանելի ամօթ, այդ ալ մեր պատճառաւ յաճախ ինկած աշխարհ, չգիտեր թէ սրբութեան ի՞նչ բարձունքէ ինկած է, ու պղծութեան ինչ աղտեղութիւններուն մէջ կը լողայ. չգիտեր թէ ի՞նչ կոչումէ վրիպած է ու ի՞նչ կուրուստի ճակատագրուած. ի՞նչ հոգիներ, ի՞նչ աշխարհաբէք հոգիներ կը կորսուին ու յաւիտեանապէս կը մահանան ճշմարիտ սրբութեան գիտակցութենէն զուրկ, ինկած հոգիով ու սիրտով։ Ո՞վ և ի՞նչ բան պիտի փրկէ զանոնք՝ եթէ ոչ Եկեղեցին՝ իրբն նախանձախնդիր Աստուծոյ անուան սուրբ պահուելուն, իրբն Աւետարանիչը

սրբութեան ու անոր ճշմարիտ հասկացողութեան, իրբն հայելիացումը երկինքին և անոր սուրբ սկզբունքներուն, և իրբն այս վսեմ աղօթքին — «Սուրբ եղիցի անուն քո» —, ճշմարիտ մատչելիով յեն հանուր աշխարհի։ Ծշմարիտ սրբութեան հեռապատկերէն հմայուած, բայց կթօտ ծունկերով ու տառապած հոգիով շատ վազողներ կան, Եկեղեցին պէտք է սատար ըլլայ անոնց։ Սրբութեան խաղաղ նաւահանգիստը հասնելու համար շատ Զանացողներ կան, որոնք մոլորումի խարակներուն գէմ ճշմարտութեան ճամբէն չչեղելու բաղձանքը ունին, Եկեղեցին պէտք է Աւետարանին կողմնացոյցը տայ անոնց։ Շատ մօլորած ոչխարներ կան, Եկեղեցին պէտք է փրկութեան փարսիւր առաջնորդէ զանոնք։ Շատ մեղաւորներ և ինկածներ կան, Եկեղեցին պէտք է սրբութեան ու ճշմարտութեան ուղիները առաջնորդէ զանոնք։ Երբ Եկեղեցին արթուն է իր պարտականութիւններուն վրայ, կը կատարէ իր «Լոյս»ի և «Աղ»ի պաշտօնը, ահա այն ատեն Աստուծոյ անունը սուրբ կ'ըլլայ, ինչպէս երկինքը նոյնպէս երկրի վրայ։

Պիտի գա՞յ այն օրհնեալ օրը, երբ Աստուծոյ փառքը և անուան սրբութիւնը պիտի լեցնէ զաշխարհ՝ ինչպէս լեցուցած է երկինքը. պէտք է աղօթել այդ օրուան համար, աշխատիլ անոր համար։

Ուրեմն, նկատողութեան առնենք թէ «Սուրբ եղիցի անուն քո» աղօթելը ի՞նչ օգուտներ և արդիւնքներ առաջ կը բերէ մեր սիրտերուն և աշխարհի վրայ։

(1) — Այս աղօթքը՝ մեզի, ուղղակի մեր անձին, յատուկ չըլլալուն համար՝ զմեզ անձնականութեան նեղ սահմանէն դուրս կը հանէ, կը վերացնէ Աստուծո՛ մեր աղօթքներուն մէջ՝ ամէն ինչ ըլլալու է՝ նախ Աստուածայինը փնտռենք և խնդրենք մեր աղօթքներուն մէջ։ Ծշմարիտ աղօթքը ան է, որուն մէջ Աստուածային շունչ մը կը թրթռայ. ճշմարիտ աղօթքը՝ Աստուծոյ համար՝ Աստուծոյ առջև թափուած սիրտ մը, յորդած զգացում մըն է։ Զկա՞ն մարդեր որ իրենց համար և հազիւ իրենց ընտանիքներուն համար կ'աղօթեն. կը մոռնան աղօթքին իսկական ոգին, ջիղը, այսինքն Աստուած և անոր անուան փառքը և սուրբ պահուիլը. կը մոռնան նաև իրենց ընկերը,

կը մոռնան որ իրենք մաս կը կազմեն այն ամբողջին որ մարդկութիւն կ'անուանուի։ Այնպիսի աղօթաւորներ կարճատեսներ են հոգեւորապէս. և արդէն ան՝ որ իր քովի ընկերը, եղբայրը, դրացին չտեսներ, ինչպէ՞ս տեսնէ իր երկնաւոր Հայրը, և աղօթքը, որ Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն մըն է, այդպիսիներու համար ինքզինքին մըթմըթալէ տարբեր բան մը չէ, որովհետեւ, անոր մէջ հոգին, Աստուածայինը և Աստուած մոռցուած են։ Վերջապէս, աղօթք չեն այնպիսի աղօթքներ՝ որոնց մէջ կ'անտեսուին անոր անունն ու փառքը։

(2) — Այս աղօթքը Աստուծոյ անուան ճշմարիտ յարգանք կը ներշնչէ մեզի։ Մարդիկ յաճախ ո՞րչափ անտարբեր են այս մասին։ Արդէն Տասնաբանեայ Օրէնքին մէջ ուղղակի պատուիրուած չէ՞ որ «Մի առնուցուս զանուն Տեառն Աստուծոյ քո ի վերայ սնոտեաց, զի ոչ սրբեսցէ Տէր զայն որ առնուցու զանուն նորա ի վերայ սնոտեաց» (Ելից Ի. 7)։ Ո՞րչափ անպատկառ վերաբերում ունին յաճախ մարդիկ այսպիսի սուրբ բաներու նկատմամբ։ Երդումներու, զրախօսութիւններու, անհամ կատակներու մէջ գործածուած Աստուծոյ անունը, որուն վրայ այնչափ անտարբեր ենք, պէտք է որ շատ սարսափեցնէ մեզ, «Ձի ոչ սրբեսցէ Տէր զայն որ առնուցու զանուն նորա ի վերայ սնոտեաց»։ Մենք մեր մարդկային բարեբարներուն, հայրերուն և բարեկամներուն համար ո՞րչափ յարգանքով կը վերաբերուինք. ինչո՞ւ, որովհետեւ անոնց անուններն անգամ յարգանքի զգացում մը կ'արթնցնեն մեր սիրտերուն մէջ, որովհետեւ, վսեմ սկզբունքներ ներշնչած են անոնք մեզի, որովհետեւ, բարիքով պսակած են անոնք մեզ։ Բայց, ո՞րչափ աւելի յարգանք զգալու ենք Աստուծոյ և անոր սուրբ անուան հանդէպ, որովհետեւ Ան՝ մեր Արարիչը, Հայրը, պաշտպանը և Փրկիչն է։ Կը տեսնենք մարդիկ յաճախ իրենց ընկերական պարտականութեանց շրջանակին մէջ, ո՞րչափ քաղաքավար, ո՞րչափ յարգալից, ո՞րչափ փափկանկատ են անոնք, բայց, դժբախտաբար, անոնցմէ շատեր նոյն եռանդը, նոյն նախանձը ցոյց չեն տար Աստուծոյ և անոր անուան սրբութեան ու պատշաճապէս յարգուելուն համար։ Ցաւալի՜ իրողութիւն։

(3) — Այս աղօթքը սրբութիւն և անոր սէրը կը ներշնչէ մեր սիրտերուն։ Յիսուս Լերան Քարոզին յառաջաբանին մէջ կ'ըսէ. «Երանի՜ այնոցիկ որք սուրբ են սրտիւք, զի նոքա զԱստուած տեսցեն» (Մատթ. Ե. 8)։ Եւ երբ այս հայցուածով կը պատուիրէ մեզ աղօթել Աստուծոյ անունն սրբութեան համար, ըսել չըլլա՞ր որ նախ մենք պէտք է մաքուր սիրտ մը ունենանք. առանց մաքուր սիրտի մը ի՞նչպէս պիտի կարողանանք այս աղօթքը մատուցանել. որովհետեւ, չար սիրտէ մը բարի աղօթք մը չըլլիր, անսուրբ հոգիի մը մէջ սրբութեան կարօտ մը, ըղձանք մը չի կրննար թե առնել. և ահա անոր համար է որ այս աղօթքը ա՛լ աւելի ենթական կ'օրհնէ։ Սուրբ ըլլա՞յ աղօթել՝ և սուրբ չըլլա՞յ. այսպէս աղօթել՝ և պղծութեանց և մեղքերու մէջ ըլլալ. անհասկնալի հակասութիւն մըն է, ինքզինքին կեղծել է, կամ ինքնախաբէութիւն մը պարզապէս։ Ամէն անգամ որ «Սուրբ ըլլա՞յ» կ'աղօթենք՝ այս չէ՞ մեր ներքին կարօտը. — Ո՞վ Հայր, սրբէ զիս, վերցուր սիրտէս մեղքի աղտերը, մաքրէ զիս Հոգիին կրակովը, լուայ զիս Փրկչին կողահոս աղբիւրէն. հերի՛ք կը թափառիմ աշխարհի ցեխոտ ճամբաներուն վրայ, ուր մաքուր պատմուճանս մեղքի ցեխցայտուքներով կ'աղտոտի չարաչար։ Ով սրբազոր՝ ծոց Զեռք, երկնցիկ վրաս, և ով սուրբ Բերան, արտասանէ «Կամիմ, սրբեաց»։ Արդէն Դուն չե՞ս զիտեր կարօտը հոգիիս, սլացքը սիրտիս և բոցը զգացումներուս։ Սրբագործէ զիս, սուրբ Հայր, որպէսզի կարող ըլլամ ճշմարիտ հոգիով աղօթելու սրբութեանդ առջև, աղօթելու և ըսելու «Սուրբ եղիցի անուն քո»։ Ո՞վ է ան ճշմարիտ քրիստոնեան որ այս զգացումով չհամակուիր երբ կ'աղօթէ այս սուրբ բառերով, որոնք սրբութիւնը կը լուսապատկերեն Տէրունական Աղօթքին ազամանդ ամբողջութեան մէջէն։ Քրիստոնեան այս աղօթքով օրէ օր սրբացած կը զգայ ինքզինքը. սրբացած՝ իր եսասիրական, մեղսալից հակումներէն, սրբացած՝ իր անպատկառ սիրտին անպատշաճ յոյզերէն, սրբացած՝ ամէն տեսակ աղտերէ, որոնք իր հոգիին մաքրութեան դէմ կը սպառնան. սրբացած՝ նաեւ մոլորամիտ դրդումներէն հին մարդուն, որ պէտք եղածին պէս աղօթելն

անգամ չգիտերի: Մեր հոգիներէն առանց բառերով ձև առնելու թուղդ այն «անբարբառ հառաչանքները» ուրիշ բանի մը համար չեն, եթէ ոչ սրբութեան համար: Ուրովհետեւ, մենք չսրբացած ինչպէս կըրնանք համարձակիլ աղօթելու Աստուծոյ անուան սրբութեան և մեր ընկերներուն սրբագործման համար: Յիսուս աղօթեց Հօրը որ սրբէ ու սուրբ պահէ իրենները, բայց ոչ մէկը կըրցաւ մեղք ցուցնել իրեն վրայ, որովհետեւ Ան սուրբ էր: Ինչպէս առաջ ալ ըսինք, մենք այս աղօթքով բան մը աւելցուցած չենք ըլլար Աստուծոյ և անոր անուան սրբութեան վրայ: Միայն թէ մենք կը սրբանանք՝ մտածելով սրբութեան վրայ այն աղօթքին ու հայցուածին զոր կը մատուցանենք. զգալով օրհնութիւնը այն շնորհքին՝ որուն կը տենչանք: Ա՛խ, երկինքի մէջ հրեշտակներէն երգուած «Սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զօրութեանց» սրբասացութիւնը արդեօք ե՞րբ մեր սրբացած սիրտերուն մէջ ալ պիտի երգուի երկնային ներդաշնակութիւնով. ներդաշնակութիւն մը, երկնային մեղեդի մը, զոր միայն սուրբ սիրտեր կրնան վայելել. որովհետեւ, սուրբ սիրտ ունեցողներ միայն զԱստուծոյ պիտի կրնան տեսնել: Եւ ահա ճիշդ ասոր համար կ'աղօթէ մեծ ապաշխարողը, Սաղմոսերգու մեծ մարգարէն «Սիրտ սուրբ հաստատեալիս, Աստուծոյ»:

(4) Այսպէս աղօթելով ոչ միայն մեր անձին, մեր սիրտերուն սրբացումը հայցած և մաղթած կ'ըլլանք, հապա բոլոր աշխարհիս սրբացումին համար աղօթած կ'ըլլանք. որովհետեւ Աստուծոյ անուան սրբութեան գիտակցութիւնը, ընդհանրացումն ու տիեզերականացումը հայցել ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ խնդրել որ մարդիկ սրբացած սիրտով կարող ըլլան այս աղօթքը մատուցանել: Ո՞վ է ան որ ինք բոլորովին անսուրբ, բայց նորէն Աստուծոյ անուան սրբութեան դատը պիտի պաշտպանէ. Աստուծոյ այդպիսի կեղծաւորներու վրայ կը ծիծաղի: Յիսուս կ'ըսէ, «Բայտնեցի զանուն քո մարդկան, զորս ետուր ինձ յաշխարհէ» (Եովհ. Ժէ. 6): Մեր այսպէս աղօթելն ալ, Յիսուսի ըրածին պէս, Աստուծոյ անունն ու անոր սրբութիւնը յայտնի ընել պիտի ըլլայ: Պետքուս Առաքեալ իր Առաքելական Թուղթին մէջ կը պատուիրէ. «Այլ զՏէր, զնոյն

զՔրիստոս սուրբ առնիջիք ի սիրտս ձեր, պատրաստք իցէք տալ պատասխանի ամենայնի որ խնդրիցէ զբանն որ է վասն յուսոյն ձերոյ. այլ հեղութեամբ և երկիւղիւ» (Ա. Պետ. Գ. 15-16): Այս ընել կը պարտինք թէ՛ մեր սրբացումին, և թէ՛ ալ մեկ յոյսին պատճառը հարցնող բոլոր մարդոյ յոյսին համար: Աշխարհ, ինկած սրբացումին համար: Աշխարհ, ինկած աշխարհ, եթէ կարելի ըլլար՝ իր ծոցին մէջ քրիստոնեայ մը իսկ պահել պիտի չուզէր, որովհետեւ լոյս քրիստոնեայ մը լուս յանդիմանութիւնն է իր խաւար գործերուն. բայց՝ քրիստոնեայ մը բոլոր աշխարհ և անոր ինկածները պահել կ'ուզէ իր սիրտին մէջ, և կ'աղօթէ անոնց համար որ սորվին Աստուծոյ անուան ճշմարիտ սրբութիւնը. սորվին թէ ինչպէս պէտք է աղօթեն. «Սուրբ եղիցի անուն քո»:

Արդեօք ե՞րբ պիտի ճշմարտապէս սորվինք աղօթել «Սուրբ եղիցի անուն քո» և Աստուծոյ անունն ու անոր սրբութիւնը ե՞րբ այնչափ պիտի հռչակուի որ դրացին պէտք չունենայ իր դրացիին ըսելու թէ զԱստուծոյ գիտցիր: Ահա ա՛յն ատեն, այդ նորաստեղծ աշխարհին համար Աստուծոյ տիեզերապարփակ գոհունակութեամբ պիտի ըսէ. «Բարի է» ինչպէս ըսաւ արարչագործութեան առաւօտին:

ԳՐ. ՍՐԿ. Հ. ԳՍԼՈՒՍՏԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 8)

ՔԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Ե Ս Ա Լ Ի Ք Մ Ը...

ՏԻԱՐ ՊԵՏՐՈՍ ՀԻՆԴԼԵԱՆԻՆ
Ինձի համար կրած իր անսահման եւ անհաշիւ
յոգնութիւններուն իբր վերջում:

Ես ալիք մը կեանքի ծովուն
Պահ մը հիմա երեսն ելած
Կը խայսամ սակն այս արեւուն...
Անուրջ ու աստղ ծոցս առած
Կ'օրրեմ շունչովը մեղմ հովուն:

Եւ ալիքներ մօտիկ, հեռուն,
Շուրջըս... մէկը միշտ բովս ի վեր,
Երբեմն ոմանք խարակներուն
Կը զարնըւին, եւ անըսուեր
Կը խառնըւին անհուն ծովուն:

Խարակ մըն ալ — մօ՞՞ս քէ հեռուն —
ձամբուն վրայ ի՛մ ալիքին,
Ուր այս օրրո՞՞ց աստղերուն
Եւ արեւու ոսկի ցոլին,
Պիտի փրցի իր ընթացին՝...:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Ա Յ Ս Ք Ա Ր Ե Ր Ը Ա Ն Խ Օ Ս...

Այս փառերը անխօս, այս բերդերը կանգուն,
Տանարները մեր սուրբ, կուռ սիւները հրգօր,
Ժամանակի անխօս վրկաներն են այսօր, —
Յաւերժական վսեմ եւ սիրոյ պէս մաքուր:
Այս փառերը անխօս — այս բազայքը տառուած,
Գրանիքը կապոյտ եւ մարմարը հերմակ,
Մեր երէկն են անցած եւ գալիքը վաղուայ,
Որ դարերի լեզուով զրուցում են հիմա...
Հայոց կապոյտ, կապոյտ, վսեմ երկնքի սակ
Քանի՜-ֆանի տարի եւ ֆանի՜ դար անցինք,
Ոնց յիշատակ անմեռ, դուք ապրում էք ու կաք —
Եւ իմաստուն, եւ վեհ, խորախորհուրդ ու ջիւնջ:
Ուր էլ լինեմ այսօր, ինձ բախտն ուր էլ տանի.
Երբ մենք զէնքով, արեամբ մեր գալիքն ենք կոում,
Սրբատառուած փառեր իմ մայր Հայաստանի,
Ձե՛զ եմ յիշում անհա եւ ձեզ մըտաբերում:
Ձե՛զ, խոյակներ կանգուն, ձե՛զ, վիշապներ հզօր,
Ձե՛զ, ողկոյզներ փառէ, ձե՛զ, երիզներ հարսար,
Ձե՛զ, կամարներ կապոյտ-օծուած երկնի լոյսով,
Որ յաւերժ էք դարձել մեր վաստակով արդար:
Քանի՜ դաժան ոտիս կամեցել են այրել,
Մոխրացնել ձեր սուրբ, անկրկնելի ոգին,
Բայց դուք յաւէտ անմեռ, ձեր հանճարին վայել,
Ինչպէս եգիպտական այն բուրգերը փառէ,
Նորից կանգուն էք, կուռ եւ ապրում էք կրկին:
Կ'անցնի եւ ա՛յս նեղը, այս ոտիսը անարգ,
Այս անիծեալ տեսոնը, փութը դժոխային,
Կ'մոխրանայ, կ'անցնի անհետ, անյիշատակ
Եւ կ'նայենք խաղաղ մենք մեր ապագային:
Իսկ դո՛ւ, յաւերժ կ'ապրես իմաստութեամբ խորին,
Հայոց հարսար դու ձեռք, ո՛վ շինարար ոգի,
Եւ մեր տանարների կապոյտ կամարներին
Նորից կ'բոցկիտան շողերն արեգակի:
Իսկ օրերում վաղուայ, յաւերժական երգով
Կրօնական գալիք սերունդներին եկող
Մեր պատմութեան մասին նորից զօր ու գիշեր
Այս փառերը անխօս, այս փառերը անմեռ...

Գ Ո Ւ Ր Գ Է Ն Բ Ո Ր Ե Ա Ն

ԿՐԹՆԱ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ԶՈՂԸ ԿԱՄ ԸՆԾԱՆ ՄԱՏՆԱՆՇՈՂ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԲԱՌԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

ԶՈՂԻ ԲՆՈՅԹԸ

Հին ժողովուրդներու կեանքին մէջ, կրօնական փորձառութիւնը կենսական պահանջ մըն է: Այդ հոգեկան տրամադրութիւնը կ'արտաքնանայ, ձեւերու, շարժումներու, և խօսքերու մէջ: Զոհը ըլլայ ան մարդկային, անասնական կամ ոչ անասնական ընծայ մըն է գերերկրային էութիւններու նուիրուած անոնց հովանիին ներքեւ պատասպարուելու համար, քիչ անգամ իբրեւ երախտագիտական իրագործում: Նահապետական շրջանին, ընդհանուր (մենք պատարագ թարգմանած ենք) բառն էր որ կը գործածուէր անասնական և ոչ անասնական ընծաներու համար Ծնն. IV³, 4¹, 5¹: Նոյն բառն էր նաև որ կը գործածուէր քահանայական օրինագրքին (priestly code) մէջ, հացի ընծային համար Ղեւ. II¹, 3¹, 4¹, 5¹:

Իսկ զուտ անասնական բնոյթ մը ունէին ողջակէզը Ծնն. VIII²⁰ օրա LXX ὁλοκαύστεις և գենին Ծնն. XXXI⁵⁴ օրա զէվախ LXX Θυσίαν:

Միակ ընդհանուր եզրը որ եւ է զոհի համար Ղեւտացւոց գրքին մէջ կը հանդիպինք Ղեւ. I²¹, 3¹ III¹ օրա Զոհ Զոհ (մենք զայն պատարագ թարգմանած ենք): Գորպան բառացիօրէն կը նշանակէ «մօտեցուած բան մը» որ անմոտեցուած է Զոհ գարօվ բայէն, որ կը նշանակէ մօտեցնել: Կրակով ողջակիզուող բոլոր զոհերը օրա Զոհ իշէ բառով կը մատնանշուէին: Այս համառօտ բաղդատութենէն վերջ, դասաւորենք զոհի տեսակները:

ՈՂՋԱԿԵԶԸ

Ողջակէզ Ծնն. VIII²⁰, ելից XXIX²⁵,

Ղեւ. IV³⁴ օրա LXX ὁλοκαύστεις և ὁλοκαύστεις Ղեւ. holocaustum:— Օրան բառացիօրէն կը նշանակէ «բարձրացող բան մը»: Ան պէտք էր ամբողջովին սպառէր խորանին վրայ, եթէ արջառ էր, արու կամ էգ անարատ պէտք էր ըլլար, որուն արիւնը Ահարոնի որդիները կը սրսկէին վկայութեան խորանին շուրջ: Կը հանէին անոր մորթը, կը լուային փորոտիքը և ոտքերը, յետոյ կտոր կտոր կը շարէին խորանին կրակին վրայ: Ոչխարի և այծի պարագային պայման էր արութիւնը և անարատութիւնը: Սեղանին հիւսիսային կողմը կը մորթէին զանոնք. իսկ եթէ ողջակէզը թռչնային էր, տատրակի կամ աղաւնիի ձագ պէտք էր ըլլար: Քահանան կը պատուէր թեւերը առանց զատելու, կը փրցնէր գլուխը, իսկ կըտնառքը ու աղբը կը նետէր մոխրանոցին մէջ, որ կը գտնուէր սեղանին հիւսիսային կողմը:

ՈՂՋԱԿԵԶԻՆ ԾԻՍԱԿԱՆԸ

Ամբողջ գիշեր, մինչև առտու կրակին վրայ պէտք էր մնար. քահանան կը հագնէր իր քթանէ պատմուճանը այրուած ողջակէզին մոխիրը սեղանին քով դնելու համար. յետոյ կը փոխէր իր հագուստը, մոխիրը բնակավայրէն դուրս մաքուր տեղ մը կը փոխադրէր. կրակը միշտ վառուած պէտք էր մնար:

ՏՕՆԵՐՈՎ ՊԱՅՄԱՆԱՌՈՒԱԾ ԶՈՂԵՐ

Յաւուրն շաբաթուց օրա Զոհ Զոհ հաշապաթ, LXX օրա Զոհ Զոհ օրա Զոհ Զոհ Die sabbate:— Այս օրը միայն երկու անարատ զառնուկներ՝ իւզով շաղուած

երկու տասաներորդ բարակ ալիւրի հետ իր սրսկուժովը միասին, կը մատուցանէին:

Յամամուտս **כשכח שאר** բօքէի խօտէյնէմ, LXX *ἐν ταῖς νεομηνίαις*, Վուլ. In calendis: — Այս ողջակէզը կը բաղկանար երկու զուարակներէ, խոյէ մը և եօթը միամեայ գառնուկներէ: Իւրաքանչիւր զուարակին համար երեք տասաներորդ բարակ ալիւր՝ իւզով կը չաղէին: Իւրաքանչիւր խոյին համար՝ երկու տասաներորդ բարակ ալիւր: Իսկ իւրաքանչիւր գառնուկի համար՝ մէկ տասաներորդ բարակ ալիւր: Իւրաքանչիւր զուարակի վրայ՝ կէս հին գինի կը սրսկէին, (հինը յֵן մենք դօրակ թարգմանած ենք, չափի մը անունն է հեղուկներու համար որ տասներկու ձլ լոկ կը պարունակէ, իսկ մէկ լոկը վեց հաւկիթ կը պարունակէ), խոյին համար մէկ երրորդը հինին, իսկ իւրաքանչիւր գառնուկի համար մէկ չորրորդը:

Օրն Քաւութեան **יום הכפרים** եօմ հազիրուրիմ, LXX *ἡμέρα ἐξίλασμοῦ*, Վուլ. Dies expiationum: — Եօթներորդ ամսուայ տասներորդ օրը տեղի կ'ունենար. սուրբ էր այդ տօնը. ոչ մէկ աշխատանք. իւրաքանչիւր ոք խոնարհ հոգով և անկեղծօրէն պէտք էր իր ողջակէզը մատուցանէր Աստուծոյ, այլապէս կ'արտաքսուէր իր ժողովուրդին համայնքէն, և կը կոչուէր *יגל* կոյ այսինքն ոչ հրեայ, բօնամի, բարբառս: Ան Շաբաթ Շաբաթուց մըն էր խրայելի որդիներուն համար. չաբաթ չաբաթուցը ուղղակի փոխադրութիւնն է երբայական բնագրին **שבת שבת** չապաթ չապաթօն-ին, LXX-ի միջոցաւ *σαββατα σαββάτων*-ով, որ կը նշանակէ «Մեծ Օր Խաղաղութեան»:

Յիշատակ Փողոց: — **זכרון תרועה** զիխրօն թրուա, LXX *μνημόσυνον σαλπικγῶν*, Վուլ. memoriale clangentibus tibus: — Եօթներորդ ամսուայ առաջին օրը կը կատարուէր, հանգստի օր մըն էր ան, ոչ մէկ աշխատանք:

Տօն Տաղաւարահարաց: — **חג הסוכות** խակ հասուքթ, LXX *ἐορτή σκηνών*, Վուլ. feriae tabernaculomm: — Հոգին արդիւնքներովը, գեղեցիկ ծառերու պտուղներու, արմաւենիներու ճիւղերով, խիտ ծառերու և ուռնիներու ոստերով, եօթը օր շարունակ

կը տօնախմբուէր, եօթներորդ ամսուայ տասներինգերորդ օրէն սկսեալ: Նոյնպէս, ողջակէզներ կը մատուցանէին Նոյնպէս, կը բնակէին վրաններու տակ յաւերժացնելու համար իրենց վրանաբնակութեան յիշատակը երբ եղիպտոսէ ելան:

Զատիկ **פסח** բէսախ, LXX *πάσχα*, Վուլ. Phase: — Առաջին ամսուայ տասներորդ օրը իրիկնամուտին կը կատարուէր. իսկ տասներինգերորդ օրը Բաղարջակերաց տօնն էր, եօթը օր շարունակ ողջակէզներ կը մատուցանէին. Պենտեկոստէին կամ Յիսներեակին, կը նուիրէին երկու հաց թթխմորով բարակ ալիւրի երկու տասներորդով չաղուած եօթը միամեայ անաբառ գառնուկներ զուարակ մը երկու խոյեր նոխաղ մը մեղքի համար և երկու միամեայ գառնուկներ իբրև խաղաղութեան զոհեր *Դեւ. XXIII*¹⁷⁻¹⁹:

Զոհ Խաղաղութեան **זבח שלמים** զէվախ չըւմիմ, LXX *Θυσίον σωτηρίον*, Վուլ. hostia pacificorum: — Արջառներէ կամ հօտէ կրնար ըլլալ այս զոհը, արջառ արու կամ էգ անարատ պէտք էր ըլլար. մատուցանողը իր ձեռքը կը դնէր զոհի գլխուն վրայ և կը մորթէր զայն վկայութեան խորանին մօտ, իսկ Ահարոնի որդիները կը սրսկէին անոր արիւնը խորանին շուրջ. ընդերքները ծածկող ճարպը երկու երիկամունքները և կուշտին վրայի ճարպը լեարդին թաղանթը երիկամունքներով միասին կ'ողջակիզէին, իբրև անուշահոտ պատարագ **חֵישָׁה** իշիշ իշէ բէյախ նիխօախ:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԶՈՂԻՆ

ՍՏՈՐԱՐԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Զոհի գոհութեան **זבח התודה** զէվախ հաթօտա LXX *Θυσίας τῆς αἰνέσεως*, Վուլ. hostia gratiarum: — Առանց թթխմորի, իւզով չաղուած բարակ ալիւրէ կարկանդակներ կը պատրաստէին. խաղաղութեան և գոհութեան զոհերուն միսը նոյն օրը ստիպուած էին ուտել, եթէ երրորդ օրուայ յետաձգուէր մատուցանողը գարշելի անձ մը կը նկատուէր և իր նուէրը ընդունուած չէր ըլլար:

Բ. — Ուխտ **קֶדֶשׁ** նէտէր և կամաւոր

ընծայ **הבדל** նտալայ, նոյնն էր նաև այս
ընծաներու պարագան:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԶՈՆԻՆ ԾԻՍԱԿԱՆԸ

Մատուցանող անձը ստիպուած էր իր
հետ բերել զոհին կուրծքը և ճարպը. ճար-
պը կ'ողջակիզուէր խորանին վրայ, իսկ
կուրծքը կը պատկանէր Ահարոնին և իր
որդիներուն. աջ սրունքը կը նուիրէին
քահանային, իսկ եթէ պատահէր որ Ահա-
րոնի զաւակներէն մին կատարէր այդ պաշ-
տօնը աջ սրունքը ան կ'առնէր. իսկ զո-
հերու օժման արարողութիւնը վերապահ-
ուած էր Ահարոնին և իր որդիներուն:

ՀԱՅԻ ԸՆԾԱՆ

Նաչիւր **Դեւ. II¹⁻³ סלת** սօլէթ, LXX
σεμίθαις, Վուլ. **simila**: — Ընծայաբերողը
իւղ և խունկ կը թափէր նաչիւրին վրայ:
Յետոյ կը ներկայացնէր Ահարոնի որդիներ-
ուն. քահանան ափ մը իւղով և խունկով
սրսկուած նաչիւր կ'այրէր. նաչիւրին մնաց-
եալ մասը Ահարոնին և իր որդիներուն վե-
րապահուած էր: Ահարոնի արու զաւակ-
ները միայն իրաւասութիւն ունէին ուտե-
լու, վկայութեան խորանին գաւթին մէջ,
ան որ կը հպէր զոհին, կը սրբանար:

ԹՈՆԻՐԻ ԸՆԾԱՆ

Զոհ եփեալ ի թոնրոյ **Դեւ. II⁴ מנחת**
מנחת մինխա մա'աֆէ թանուր LXX
Θυσίον πεπεμμένον ἐκ κλιβάνου, Վուլ. **sacrificium**
coctum in clibano: — Այս ընծան կը պատ-
րասուէր կարկանդակներէ, առանց թրթ-
խմորի իւղով շաղուած նաչիւրէի, տապակի
կամ կասկարայի վրայ: Մէկ մասը կ'այրուէր
խորանին վրայ իսկ միւս մասը կը պատ-
կանէր Ահարոնին և իր որդիներուն: Բոլոր
հացի ընծաները աղով պէտք է համեմուէին
որովհետև աղը ուխտի խորհրդանշանն էր
Աստուծոյ հետ:

ԱՌԱՋԻՆ ՊՏՈՒՂՆԵՐՈՒ ԸՆԾԱՆ

Յառաջին արմտեաց **Դեւ. II¹⁴ מנחת**
מנחת մինխաթ պիխուրիմ, LXX **Θυσίον**
πρωτογεννημάτων, Վուլ. **munas primarum fru-**
gum: — Այս ընծան կը կայանար կրակով
այրուած կամ խոնձուած հասկերէ, ձեռ-

ուած ցորենէ, անոր վրայ իւղ և խունկ կը
թափէին և քահանան կ'այրէր յանուն փա-
փաքուած հաշտութեան Աստուծոյ հետ,
այսինքն ազգարային: **אֲזֹכֶרֶת** ազգարա կը
կոչուէր ափ մը ալիւրը, ձէթը, կամ խունկը
ընծային որ կ'այրուէր խորանին վրայ, իր-
ընդմիջեան արան բաժին, որով մեղաւորը
կը հաշտուէր Աստուծոյ հետ:

ՄԵՂՔԻ ԶՈՆԸ

Վասն մեղաց **תאטח** խաթա'աթ LXX
περὶ ἀμαρτίας, Վուլ. **pro peccato**: — Եթէ
քահանան մեղանչէր, պարտաւոր էր անա-
րատ զուարակ մը բերելու վկայութեան
խորանին դրան մօտ իր ձեռքը կը դնէր
անոր գլխուն վրայ և կը մորթէր. յետոյ
կը թաթխէր իր մատը արեան մէջ, և եօթը
անգամ կը սրսկէր սրբաւայրի վարագոյրին
վրայ, քահանան արեան մէկ մասը անու-
շահոտ խունկի խորանին եղջիւրներուն վրայ
կը սրսկէր. նոյն արարողութիւնը կը կրկ-
նէր եթէ ամբողջ ժողովուրդը պարտա-
զանց գտնուէր Աստուծոյ պատուիրաննե-
րուն հանդէպ: Իշխանի մը պարագային
արու և անարատ նոխազ մը կ'ողջակիզ-
ուէր: Իսկ եթէ ուէ անձ մեղանչէր ա-
նարատ էգ այժմ կամ ոչխար մը կը նուի-
րէր. եթէ ի վիճակի էր երկու տատրակի
կամ աղանձի ձագեր կամ մէկ տասանե-
րորդը նաչիւրն առանց իւղի և խունկի կը
նուիրէր: Ան որ կը դպէր մեղքի զոհին
կը սրբանար:

ՅԱՆՑԱՆՔԻ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

Վասն յանցանաց **Դեւ. V¹⁵ עֲשֵׂא** աշամ
LXX **τῆς πλημμελείας**, Վուլ. **pro delicto**: —
Յանցանքը կը ստորաբաժնուէր երեք մա-
սերու.

Ա. — Սուրբ բաներու նկատմամբ:

Բ. — Անգիտակցաբար գործուած:

Գ. — Անարգար վարմունք իր դրա-
ցիին հանդէպ:

Այս երեք պարագաներուն ալ ողջա-
կիզելի անասունը անարատ խոյ մըն էր.
նոյնն էր ծխականը յանցանքի և մեղքի
զոհներուն:

ԵՂԻԱ ՍՐԿ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ

ԱՄՈՎՍ

«Եւ յօղեացեն իբրեւ զշուր իրաւունք, եւ արդարաբխն իբրեւ ըզհեղեղ անհուն»։ ԱՄՈՎՍ Ե. 24

Ասորական դարու մարգարեները . — Զօրս մարգարէները որոնց գրութիւնները հասած են մեզի, կը պատկանին Ասորական դարուն . այս այն դարն է որ Իսրայէլի հիւսիսային թագաւորութիւնը ինկաւ թագաւոր Պաղտասարի, Սալմանասարի և Սարկոնի, իսկ հարաւային թագաւորութիւնը հարկատու Ֆաւ Ասորական մեծ կայսրութեան . և եթէ հարաւը կարողացաւ Ասորական գերիշխանութենէն զերծ մնալ, ալ եղաւ Եհովայի միջամտութեամբ՝ իր ժողովուրդին համար։ Այս չորս մարգարէներէն Ամովս և Ովսէ մարգարէացան Իսրայէլի համար, իսկ Եսայի և Միքիա Յուդայի երկրին։ Ամովս և Ովսէ գրեթէ ժամանակակից են եղած, սակայն Ամովս Ովսէէն առաջ է ապրած։ Երկուքն ալ իրենց քարոզչական առաքելութիւնը ըրած են Յերոբոամ Բ.ի օրով, թէ և չունինք որ և է հիմնակէտ ցոյց տալու համար թէ Ամովս իր մարգարէութիւնները սկսած է Ասորական իշխանութենէն վերջ, սակայն կան բաւական փաստեր ցոյց տալու թէ, Ովսէ իր քարոզչական մարգարէութիւններուն ծայր տուաւ քաղաքական քառսի մը ընթացքին որ սկսած էր Յերոբոամ Բ.ի մահէն վերջ։

Ամովսի ժամանակը . — Ամովսի մարգարէութեան թուականը հաստատուած է երկու տարի առաջ մեծ երկրաշարժէն (Ա՛), որ կը կարծուի թէ իր Պէթ-էլ առաքելութեան սկիզբն է։ Երկրաշարժին ազդեցութիւնը երկար տեւեց ու կարելի եղաւ հաստատել անոր պատճառած աւերը, սակայն ճշգրիտ թուականը երկրաշարժին կը մնայ անծանօթ։ Նաեւ սխալած պիտի չըլլանք եթէ Ամովսի մարգարէութեան շրջանը զետեղենք Յերոբոամի իշխանութեան երկրորդ կիսուն։ Եղթութիւնները որոնցմով Յերոբոամ կարող եղաւ հաստատել և ամրացնել Իսրայէլի սահմանները, արդէն իսկ վերջ էին գտած երբ Ամովս սկսաւ իր մարգարէութեան։ Յերոբոամ Բ.ի յաղթութեանց պտուղը ծայր էր տուած գէշ ար-

դիւնքներու, ստեղծելով զեղիս կեանքեր և տեսակ մը սկեպտիկ շունչ բուրոյ ինքնավստահութիւններ։ Եթէ Յերոբոամի իշխանութիւնը որ հաւանաբար վերջացաւ 749ին, և կամ նոյնիսկ մի քանի տարիներ վերջ, Ամովսի առաքելութիւնը կրնանք զետեղել 760ին։ Միւս կողմէ Ովսէի որ և է մէկ մարգարէութիւնը չենք կրնար 734էն առաջ դնել։ Ուստի նկատելի է որ երկու մարգարէներու քարոզչութիւնը նոյն դարու մէջ է եղած և սակայն Ամովս Ովսէէն առաջ, և այդ պէտք է ըլլայ մի քանի տարիներու տարբերութեամբ։

Տարբերութիւններ Ամովսի եւ Ովսէի միջեւ . — Մեզի հասած այս երկու մարգարէներու գրուածքները կը ներկայացնեն եզակի տարբերութիւն մը, որ պէտք է նկատի ունենանք երբ կը կարդանք իրենց գիրքերը . այս տարբերութիւնները չենք կրնար վերագրել այն իրականութեան թէ Ամովս Իսրայէլի համար մարգարէացաւ և թէ կը պատկանէր Յուդայի թագաւորութեան . ոչ ալ Ովսէի որ հիւսիսային թագաւորութեան բնիկ մըն էր և ոչ ալ կրնանք ըսել թէ մէկը զանց առաւ միւսին քարոզչութիւնները, քանի որ լաւ գիտենք թէ Ովսէ կատարելապէս խմորուած ու օգտուած էր Ամովսի գրութիւններէն։ Անոնք կը ներկայացնեն սքանչելի սկզբունքի պատկերներ որոնք պայման են որպէսզի մեր մտքին մէջ ունենանք երբ կ'ուսուցանուինք Հին և Նոր Կտակարանները, թէ Աստուած կ'ընտրէ մարդ մը, ներկայացնելու հատուած մը և կամ մէկ մասը ամբողջ իրականութեան, և ուրիշ մըն ալ ուրիշ հատուած մը և կամ ուրիշ երես մը այդ իրականութիւններէն։ Զօրս Աւետարանները կուտան մեզի կատարեալ պատկերը Քրիստոսի կեանքին ու գործին, աւելի լաւ քան ու է մէկը որ պիտի կարենար տալ։ Պետրոս, Պողոս, Յակոբոս և Յովհաննէս Առաքեալք ունին իրենց յատկանշական աւետումը՝ Աւետողէն։ Թերեւս մեր ներկայ կարողութեամբ աւելի կը տպաւորուինք ու հաղորդ կ'ըլլանք իրականութեան, երբ ատոր մէկ մասը կը ներկայացուի մեզի առանց վերապահումի և յետոյ միւս մասը ու կ'ընդունինք զանոնք իրենց վերջնականութեան ու կատարելութեանը մէջ։ Արագ պատրաստուած աշխատանքներ

շատերուն կը թուին պակաս և նոյնիսկ ժխտական, սակայն ընդհակառակը անոնք յաւելուածական իսկ են։ Ողձմտանքը և ոչ թէ տրամաբանութիւնը պիտի հաւաստիացնէ երկուքին միջև գտնուող նժարը։

Նոյնն է պարագան նաև Ամովսի և Ովսէի։ Ամովս կը սկսի Եհովայի տիեզերական գերիշխանութեան զաղափարէն, ան արտայայտութեան քարոզիչն է։ Իր հոգին լեցուն է արտայայտութիւնը գիտնալու պէտքի մղումէն։ Ան բաղդատաբար քիչ կը խօսի խոր զգացումներու մասին և կամ մարգու առօրեայ աշխատանքին մէջ, մարդասիրութիւնը իր ընկերոջ հանդէպ տիեզերական պահանջք մը ըլլալու հարցին շուրջ։

Ովսէ կը սկսի Եհովայի Իսրայէլի հանդէպ ունեցած զաղափարէն։ Ինք գթութեան և բարութեան քարոզիչն է։ Ան կը մատնանշէ մարգուն ներքին զգացումները, և կ'ուսուցանէ մարգուն պարտականութիւնը հանդէպ իր ընկերոջ, ու մարգուն Աստուծոյ հանդէպ ունեցած իր պարտականութեանց ճանաչումը։ Եւ տակաւին Աստուծոյ Իսրայէլը ընտրելու առաքնութիւնը։ Իր հոգին յորդ է բարի և լաւ զգացումներով, որոնք սորված է ցաւերու և կամ տրտմութեանց զպրոցէն։

Ամովս եւ իր ժամանակուայ քաղաքական վիճակը. — Ժամանակը որու ընթացքին Ամովս կանչուած էր իր մարգարէութիւնը ընելու, եզակի երես մը կը ներկայացնէր իր արտաքին բարգաւաճման՝ թէ Յուդայի և թէ Իսրայէլի երկիրներուն մէջ, Իսրայէլ նոր էր վերագտած ինքզինք ու դուրս ելած ծայրայեղ թշուառութենէ մը։ Յովասի իշխանութեան օրով անոնք գէշ կերպով ընկճուած էին։ Սիւրիացիներէն որոնք Ազայէլի և Պէն-Հատար Գ.ի թագաւորութիւնը կը վայելէին։ Ազայէլ գրաւած էր Յորդանանի արեւելքն ու արեւմուտքի փոխուէն գտնուող քաղաքները։ Իսրայէլի բանակը մատի վրայ կարելի էր հաշուել և այն կ'իրականանայ այն պարագայով որ Մովաբացիներ շարունակական յարձակումներու կ'ենթարկէին Իսրայէլի քաղաքները և նոյնիսկ Սամարիան (*), միշտ կողոպտելով ու աւերելով։ Ժողովուրդը կործանման եզրին էր հասած, սակայն կարելի չէր այս

Իսրայէլի վախճանը նկատել, քանի որ ան պիտի ունենար ժամանակը և կամ առիթը վերազարթնելու։ Ոգեղինացած Եսայիի խօսքերէն, Յովաս վերագրուեց այն քաղաքները որոնք կը գտնուէին Յորդանանի արեւմուտքը։ Պատմութիւնը այս յանկարծական յաղթութիւնը կը վերագրէ այն իրականութեան թէ՛ Սիւրիացիք նոր արշաւի մը մէջ էին, դէպի հիւսիս գտնուող նոր թըշնամի մը դէմ։ Ասորեստանցիք դէպի հարաւ կը յառաջանային, բայց իրենց արշաւանքները սկսան կեղրոնացնել Սիւրիոյ վերայ. ժամանակ մը միայն Դամասկոս պատնէշ ծառայեց Ասորեստանի յառաջխաղացման, և այս ժամանակամիջոցը եղաւ Իսրայէլի հանգիստի և խաղաղութեան օրերը։

Յովաս սակայն իր յառաջխաղացումները չի կրցաւ շարունակել և Իսրայէլի ազատարարը եղաւ Յերոբոամ Բ. որ միշտ յարձակողի իր դիրքով օգտուեցաւ Ասորեստանի և Սիւրիացիներու երկարատեւ պատերազմէն և վերագրուեց Յորդանանի արեւելեան հողամասերն ալ։ Գրեթէ նոյն ժամանակ Ոզիա եւ իր ուժերը կ'ամրացնէր Յուդայի սահմաններուն մէջ, և իրենց այս յաջողութեամբ բարձրացուցին Հրեայ հասարակութիւնը զազաթնակէտի մը, որ Սողոմոնի իշխանութենէն ասդին բնաւ չէր տեսնուած։

Իսրայէլի ներքին վիճակը. — Սակայն այս բարգաւաճումները, ինչպէս միշտ ունեցան իրենց չարիքները։ Թագաւորաց Գիրքը գրեթէ ոչինչ կը խօսի արտաքին պատմութեան մասին։ Ամովսի և Ովսէի Գրքերով է որ մենք պիտի կարողանանք գծել պատկերը հիւսիսային թագաւորութեան իսկական վիճակին։ Հոս մենք դիւրաւ կը գտնենք պետութիւն մը, որուն մէջ անհետացած է ընկերութեան մը նախնական պարզութիւնը և հաւասարութիւնը։ Անոնց գիրքերէն առաջին իսկ վայրկեանին մեզի զիտելի կ'ըլլայ մեծահարուստ իշխաններու դասակարգը, որոնք իրենց վարի դասակարգի մարդոց ինչքերով հարստացած, արհամարհած էին նոյնիսկ իրենց նախահայրերու ծրագրի հիմնական սկզբունքները։ Անոնք տակաւին ըրին աւելին, իրենց իշխանութիւնը սխալ կերպով դորձածելով ու կեղեքելով ժողովուրդը նետեցին ազատութեան ծոցը և նոյնիսկ իրրեւ ստրուկներ ծախեցին զանոնք։

(*) Բ. Թագ. Ժ. 32, ԺԳ. 3, 4, 20, 22, 25։

Իսրայելի ներքին վիճակը առերի լայն-
օրէն կարենալ տեսնելու համար, առնենք
իր իսկ բառերը «Որ ննջէք ի զհոյս
փղոսկրեայս, և փափկանայք յանկողինս
ձեր, և ուտէք ուլս ի հօտից և որթս գիւ-
ցիկս յանդուոց. որ կայթս հարկանէք ընդ-
գէմ արնգաց, զորս իբրեւ զհաստատունս
համարեցայք, և ոչ անցաւորս. և ըմպէք
պարզեալ գինի, և անոյշ իւղով օծանիք»
(Զ⁴⁻⁶)։ Բայց այս գեթութիւնները առաջ
կուգային ինչպէս Ամովս կը յիշատակէ
«... Գանձէին անօրէնութիւն և յափը-
տակութիւն ի զաւառս իւրեանց» (Գ¹⁰)։
«Ի վերայ երկց ամբարշտութեանց Իսրայելի,
և ի վերայ չորիցն՝ ոչ զարձայց ի նմա-
նէ, փոխանակ զի վաճառեցին զարդարն
արծաթոյ, և զտանակն ընդ կօշկաց. որ
կոխեն զհոգս երկրի, և կոփեն զգլուխս
աղքատաց, և զճանապարհս աղքատաց
թիւրեն. և հայր և որդի առ մի բոլ մտա-
նէին, զի պղծեցեն զանուն Աստուծոյ
իւրեանց» (Բ⁶⁻⁸)։ Անոնք զոհացան այս-
քանով ու զործածեցին կեղծ իշխաններ
զիզելու իրենց հարստութիւնը անպատիւ
վաճառականութեամբ։

Կիներ ևս մարդոց նման կ'երեւին ան-
գութ և կարծր սիրտ իրենցմէ վարի դա-
սակարգերուն հանդէպ։ Հանրութեան և
անձնական առաքինութիւններն ալ նմանա-
պէս խաթարուած էին. դատարաններու
վճիռները, «արեւելքի երկիրներու հայհո-
յանքը» վայրագ էր։ Աղքատը արգարու-
թիւն չէր կրնար գտնել դատարաններու մէջ,
ուր խղճմտանք և արդարութիւն բացէ ի
բաց կը ծախուէին ու կը գնուէին (Ե⁷⁻¹²)։

Շուտանքի մէջ թաթխուած, աղ-
նըւակները, ոչ մէկ նախանձախնդրու-
թիւն ցոյց տուին իրենց երկրի անկեալ վի-
ճակին։ Վստահ իրենց հարստութեան շա-
րունակումին, անոնք բնաւ չուենեցան վա-
խը դատաստանի մը (Զ¹⁻¹³)։

Ձեւական պաշտամունքը կը կատարուէր
բոլոր տաճարներուն մէջ. ողջակէզներ,
ճաշի բաշխումներ, և գոհարանական մաղ-
թանքներ շատ էին, իրենց թիւով։ Նոր
լուսնի և Շաբաթի տօնակատարութիւնները
միշտ տեղի կ'ունենային։ Անոնք իրենց գե-
թութեանց մէջ յուսով էին «ընտրեալ» ըլ-
լալու իրենց հանգամանքով, ու կ'ըսէին
«չէ՞ որ Եհովան մեր մէջն է, ու չէ՞ որ
մենք կը կատարենք բոլոր այն պաշտա-
մունքները որ ինք կ'ուզէ. ու այս ամենէն
վերջ կրնա՞յ Ան մեզ երեսի վրայ ձգել»։

(Շար.)

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՅԵՂԱՅ

ԼՐՆ ԵԶԵՐ

ՔԱՐՈՋ ԽԱՉԻ ԶՈՐՐՈՐԴ ԱԻՈՒՐՆ

Հետեւեալ փարզը արագրած ենք Ս. Արո-
նոյս ք. 231 գրչագրէն, որ Գանձգիրք-Տաղա-
րան մըն է (ՏԽ Սիոն 1949, էջ 63)։ Առա-
ջին մասին Գրիգէ և Յակոբ, իսկ Սաղոմոն
ՏԽ Սարգիս, ըստ հետեւեալ յիշատակարանին.
«Այս սուրբ յարութիւնս ի ձեզ քառնխաւս
խորհրդարարստ եղբարք աղաչեմ զձեզ շարագին
յիմեմք յիշել զՏԽ Սարգիս որ ետ գրեղ զսա
ի զարդ և ի պայծառութիւն սուրբ եկեղեցոյ
և մանկանց Սիոնի, և զուխտագանց Յակոբս
գրիգուն գրիգս որ սնտեսն եմ ի Քրիստոս
միտլ ՏԽ ողորմ[ե]լայիս յիշել ի սուրբ շրթունս
ձեր, և քիւրապսիկ յով յիշեալ լիջ[ի] ի
Քրիստոս Աստուծոյ մերեւ աւեմ» (ք., 131ք.)։

Փարզիս սնտիկոյքի գրեղը կը կազմեն
Պաւլոսի։ Սոյն փարզին այլուր չենք հանդի-
պած, ինչպէս նաեւ ուրիշ փարզի՝ Պաւլոսի
գրչէն։ Շարադրուած է վայելուչ ոճով և ճոխ
ըզուով։ Հետեւեալ քարդ քառերը չեն զտնոթ
Հայկազնեան Նոր Բաղգրի մէջ. յուսանել,
քոյածաղիկ և անդնդակործան։

Պըսակ եկեղեցոյ ներկեալ արեամբ
արարչին, փայտ կենաց գաւազան յուսոյ
նըշան յաղթութեան ընդդէմ անեքեւոյթ
թըշնամոյն և կնիք հաւատացելոց, ախոյ-
եան հըզաւր անպարտելի որդւոց Նոր Սիոնի
ապաւէն ամրութեան, ահա ընկալցին եր-
կըրպագութիւնք մեր առաջի քո ի հաճոյս
բեւեռեցելոյն ի քեզ, աղաչեմք։

Աւրհնեալ ես փայտ գերունակ և յոյս
ըզգալի տեսական, քանդի ի քեզ նըկարի
փայտն ազնեական պահպանեալ ի քոցեղէն
սրովքէէն անհրապելի մարդկան և բնաւին
մարմնաւորաց, վասն որոյ գոյացուցիչ
զուարթնոցն զանարատ բազուկս իւր ի
քեզ տարածեաց, զդառնութիւն լեղոյն
ճաշակեաց, զհուրն հրանիւթ բացադրեաց,
զխաւարամած բանտըն լուսաւորեաց, զտա-
րամբժեալսն մերձաւորեաց, զվարատ-
եալսն ժողովեաց, զմերձակացեալսն զգես-

տաւորեաց, զանէծսըն յաւրհնութիւն փոխարկեաց, և զհոգիս սրբոցն առ Հայր աւանդեաց, ահա ընկալցին...

Աիւթեղէն արմատ և տունկ երկրաբոյս ծառ լուսանեղ բոցածաղիկ քաղցրութեան պըտղոյն, քանզի ի քեզ խորհրդածիւր գործուած նոյնան տապանին, տիպ քառանկեան նիւթ կազմածով եռակի նայե ծառն սարեկայ բարձեալ խոյ փոխանակ Խահակայ, իսկ ի քեզ կառուցեալ տէրն բոլորից վերածգաւն երկնից զերկրպագուս խաչիդ ի մահաբեր կոհակէ ստորնայնոցս ապրեցոյց, ի դառնաշունչ մահաբեր ալեացըն խաղաղացոյց, յանդընդակործան սուզմանէ տըղմոյն բարձրացոյց, ի կենաբարձ զըմտատես ցասմանէ սըրոյն զերծոյց և մաքուր թեւաւք յերկինքս վերացոյց, ահա ընկալցին...

Պամբար լուսոյ ջահ աննուաղելի խորհուրդ կըրկին այժմ և յապառնիւն, քանզի զքեզ գաղափարէր հուրն հրաշալի վառեալ մորենի նիւթ անծախելի, յոր հուպ եղեալ Մովսէսի կոչման և փառաց եհաս նազելի, որ մարդկան սեռի է անձեռնարկելի, նըշան սատարի խաչանիչ գաւազանաւն հրոյ և ամպոյ և ակն աղիւսանըման շնորհել առաջնորդ ազգին Յակոբա, ուստի և այժմ ի ձեռնն փայտիդ կենսատուի, շնորհի պարգեւս իմանալի, ի ծառայութենէ յազատութիւն, յանգիտութենէ յԱստուածգիտութիւն, յերկուց ժողովրդոց կոչեցեալ ի մի հաւտ ի նոր եկեղեցոյ ի պարծանքս խաչիդ և ի փառս որդոյն Աստուծոյ, ահա ընկալցին...

Ով գերահրաշ նըշան սուրբ խաչի և աթոռ կազմողին երկնի և երկրի, աշտանակ լուսոյ ոսկի եւթնաջահ լուսոյն պաշտելի, քանզի ի քեզ բազմեալ թագաւորն անմահ կազմեալ սեղան արքայական և ուրախարար պատրաստեալ զինի, բարձրածայն ազգէ ազանց ամենի, թողուլ զանըզամ գործս և ըզմիտս ունայնս, առնուլ լուծ քաղցր և բեռն փոքրոգի, գնալ ի վերա իժի և քարբի կոխել ըզգլուխ գազանին կամակորի, դու նըշան և կնիք ի դէմս ամենի դրոշմ ի ճակատ ի սիրտ և յոգի, ամէնաւերջեալ անուն յիշելի, շնոր-

հիս ի կեանս և յաւր վախճանի, ի ճանապարհ և յաւթեանի յաշխատութիւն և ի քնարանի, ի պատերազմ և ի բազմականի, ի գոհնքս վաճառաց և յեկեղեցի, ի բազմութեան և ի միայնակի, յահեղ աւուրն համառատի դու նախագահ փայլմամբ յարեւելից ցոլացեալ երեւիս աներկըրպագուն գումարի ահարկու հրգաւր տեսիլ սոսկալի, ակնունողացըս յուսով գալըստեան փրկչին բոցանիչ թեւաւք անբարբառ բարեխաւս, ահա ընկալցին...

Սիրեցեալ էակից և բանդ Հաւր հաւասար սուրբ Հոգոյն Տէր Յիսուս Բրիստոս, ըզճըգնեալ արեամբ քո զեկեղեցի խաղաղացոյ(յ) անխախտելի ամրութեամբ, պահեա ի հաճոյս քո ընդ հովանեալ թեւոց կենսատու խաչիդ ըզհաւտապետն մեր զկոչեցեալն ի քէն ընտրութեամբ ըզծառայն քո ըզտէր... զեպիսկոպոսունս երիցամ[ը]ք և սարկաւագաւք զպրաւք և համարէն ժողովրդաւք ուղղափառ պաշտանէիւք, զվարդապետըս մաքուր միանծամբք և ըզգաստացեալ ուխտաւորք հաստատեա ի բանըս ճըշմարտութեան ի հաւատս ի յոյս և ի սէր, ահա յիշեցես...

Եւ եւս առաւել...

Զանձինըս մեր...

Ի քեզ համբառնամք զաչըս մեր ըզգալի և զիմանալի, բարեխաւսութեամբ անարատ ծնողի քո և միշտ կուսին Մարիամու Աստուածածնին, հայցմամբ մեծի մարգարէին երկուց կտակարանաց միջնորդի առաքեալ Մըկըրտչին Յովաննու, նահատակութեամբ և հեղմամբ արեան ծառային քո Ստեփաննոսի նախազկա սարկաւագի և առաքեալ մարտիրոսի, խընդըրուածովք առաքելոցն և նախընտրեալ մարգարէիցն որովք ծանուցար ճըշմարիտդ Աստուած համայնից երկըրպագելի, պաղատանաւք աշխատասէր մըշակին քո հաւր մերոյ սըրբոյն Գրիգորի Հայաստանացըս Լուսաւորչի, հաւատարիմ քահանայապետի և յորդեգրութիւն երկնաւորիդ ըզմեղ կոչողի. ողորմեաց...

Հրաւ. Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ՅՈՎՀԱՆԱՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Յովհաննու վանքը կը գտնուէր Այրարատեան նահանգի Արագածոտն գաւառի Կարբի աւանին մօտ, Քասախ գետի աջ ափին: Եկեղեցին կառուցուած էր յանուն Ս. Կարապետի:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Աւանդութեան համաձայն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ հաստատած է Յովհաննու վանքը, հոն գետեղելով մաս մը Յովհ. Մկրտչի նշխարներէն:

Վաչէ իշխանաց իշխանը քակել տուած է փայտաշէն գաւիթը և նոր մը կառուցանել տուած է քարաշէն, 1217 թուին: — Զաքարիա, Կոնդակ, էջ 12-13:

Ժամատունը շինել տուած է Քուրդ մեծ իշխանը, 1251 թուին: — Կոնդ. էջ 14:

Յաջորդ դարերուն քանիցս նորոգութեանց ենթարկուած է, բայց վերջին ժամանակներուն լքուած կը մնայ և կը կործանի հայկական ճարտարապետութեան յատկանշական մէկ կառուցուածքը համարուող այդ վանքը: — Մեսրոպ արք. Տէր Մովսէսեան, Հայկ. երեք Մեծ Վանքեր, Երուսաղէմ, 1938, էջ 2:

Վանահայրերու ցուցակ մը, կազմուած Զաքարիա սարկաւազի և անոր հետեւողութեամբ ուրիշներու կողմէ, կը ներկայանայ շատ պակասաւոր, տեղեկութեանց չգոյութեան պատճառաւ: Ծանօթ առաջ նորոգներու թիւը կը հասնի երեք տասնեակի. այսպէս,

1. — Սիւղոս, կարգուած Մեծն Տըրդատի կողմէ: Իր անունով վանքը երբեմն կոչուած է նաև Սիւղի վանք. — Կոնդ. էջ 7, 29:

2. — Ղազար Փարպեցի, Ե. դարու վերջերը. — Կոնդ. էջ 7, 29:

3. — Յովնանէս, Ղազարի աշակերտը և յաջորդը. — Կոնդ. էջ 7, 29:

4. — Ա. Ա. ուղի այլույ, 2. դարու սկիզբը, դպրապետ և նստար Մուշէ կաթողիկոսի (526-34). — Կոնդ. էջ 5:

5. — Աոն Դունացի, 574, որ Ս. Կարապետի փայտէ տանիքը նորոգել տուած է քարով. — Կոնդ. էջ 6, 29:

6. — Բաբելաս Վանաց երեց, Է. դարու սկիզբը հիւրասիրած է Պարտաւի Մովսէս եպիսկոպոսը. — Գիրք Թղթոց, էջ 151:

7. — Յովնանէս, Ը. դարու սկիզբը հիւրընկալած է Վահան Գողթնացին. — Կոնդ. էջ 29:

8. — Միսիքար, 1033 թուին կ'ընդունի Մարմաշէնի վանահայր Երեմիան, և այս վերջինի աշակերտ Սոսթենէսի հետ կ'որոշեն երկու վանքերու թեմական սահմանները. — Կոնդ. էջ 10, 29:

9. — Խաչիկ, 1171. — Կոնդ. էջ 30:

10. — Մկրտիչ եպիսկոպոս, 1243 յիշուած Կոստանդին կաթողիկոսի արձանագրութեան մէջ և նոյնէն ղրկուած շրջաբերականը ստորագրողներու կարգին. — Կոնդ. էջ 17, 30: Այրարատ, էջ 169-70:

11. — Համազասպ եպս. Մամիկոնեան, 1279-1300. յիշուած արձանագրութեանց մէջ. — Կոնդ. էջ 19, 20, 26, 27, 30: Իր վանահայրութեան շրջանին, նոյն վանքին մէջ, իրեն համար օրինակել տուած է Սոկրատայ եկեղեցական պատմութիւնը. — Կար. թ. 1640: Հրատ. Մ. Վ. Տ. Մովսէսեան, էջ Ի:

12. — Վասիլ, 1311. — Կոնդ. էջ 30: Այրարատ, էջ 175:

13. — Ներսէս, 1318, ազգական Համազասպի: Ըստ Զաքարիա պատմիչի շատ մը գիրքեր օրինակել տուած է, որոնք իր ժամանակ, Ժէ. դարու կիսուն, կը մնային վանքին մէջ. — Կոնդ. էջ 30:

14. — Աբրահամ, 1352. — Անդ:

15. — Կարապետ եպիսկոպոս, 1441, մասնակցած է էջմիածնի ժողովին. — Կոնդ. էջ 30-31: Թ. Մեծ. Յիշատակարանը, էջ 52:

16. — Գաբրիէլ Վաղարշապատեցի, 1443-1462, ըստ Զաքարիայի գրագիր էր սա, և օրինակած է բազմաթիւ գիրքեր, Յայամաւորք, Ծաշոց, Գանձարան և Շարակնոց. — Կոնդ. էջ 31:

17. — Գրիգոր եպս. Բջնեցի, 1477. — Անդ:

18. — Խաչատուր Քասաղեցի:

19. — Նահապետ Նգացի:

20. — Միսիքիլ:

21. — Գրիգոր վրդ. Կարբեցի, 1570 — 84. — Կոնդ. էջ 31-2:

22. — Մասքեոս արքեպիսկոպոս, 1593, որդի Ոնոփրիոսի. — Կոնդ. էջ 32: Այրաբատ, էջ 172:

23. — Ղուկաս Յովհաննավանեցի, 1599. — Անդ:

24. — Յովասափ Սեբեանց, Յովհաննավանեցի, 1616:

25. — Յովհաննէս Կարբեցի, Գալլ, 1629. հմուտ տոմարական արուեստի: Իր ժամանակ Ջալալիները Աբդուռահման Մուսալիմի գլխաւորութեամբ եկած և կողոպտած են վանքը, ի միջի այլոց պատուական զբքերը. — Առ. Դաւր. էջ 81: Կոնդ. էջ 7, 32:

26. — Ղուկաս վրդ. Գառնեցի, 1629 — 34, իբրև գիտուն և հանճարեղ անձ, վանահայր և ուսուցիչ կարգուած է Մովսէս Տաթեւացի կաթողիկոսէն, որ Յովհաննէս քի մէջ դպրոց կը հաստատէ և բոլոր ծախքերը ինքը կը հոգայ: Աշակերտները կը սորվին եկեղեցական և իմաստասիրական ուսումներ: Անոնցմէ շատեր հետագային կ'ըլլան պիտանի եկեղեցականներ. — Առ. Դաւր. էջ 307: Ակինեան, Մովսէս կթղ., էջ 206-8, 219:

Այս դպրատունը տասնեակ մը տարիներ կը մնայ Յովհաննավանքի մէջ, ապա Փիլիպպոս կաթողիկոս կը փոխադրէ զայն Էջմիածին. — Առ. Դաւր. էջ 325:

27. — Յովհաննէս Եպս. Թմոսեց, Կարբեցի, զիւամարտ, 1634-5. — Կոնդ. էջ 32, և Պատմ. Ա., գլխ. ԽԴ.:

28. — Առաքել վրդ. Դաւրիթեցի, Պատմագիր, 1636. — Յ. եպս. Շահխաթունեանց, Ստորագրութիւն, Բ. էջ 114:

29. — Զափարիա վրդ. Վաղարշապատեցի, 1637-մ. 1659 Յլս. 10: Սա վերստին նորոգած է վանքն ու եկեղեցին (Առ. Դաւր. էջ 348-9): Ժողոված է շատ զիրքեր, և ունեցած է բազմաթիւ աշակերտներ, որոնց մէջ իր համանուն պատմիչ Զափարիա սարկաւագ: Իր օրով վանքը ունէր 60 միաբան. — Կոնդ. էջ 33-6, և 21-2:

30. — Յովհաննէս վրդ. Կարբեցի, Պարոնէս, 1659-մ. 1679. — Գաւիթ մը շինել տուած է տապանատան վրայ. — Կոնդ. էջ 36:

Իր մահուան տարին, 1679ին, Յունիս

4ին, տեղի կ'ունենայ երեւանի մեծ երկրաշարժը, որ մարդկային անհամար կոտորածներ կը պատճառէ և կը կործանէ անթիւ շէնքեր, որոնց կարգին Յովհաննավանքի եկեղեցին ալ կը խախտի. — Զափ. Պատմ. Բ. էջ 104:

31. — Սարգիս վրդ. Կարբեցի, 1679-93, աշակերտ Յովհ. Կարբեցիի: Իր օրով (1686) Յովհաննավանք կ'այցելէ երեմիա Զէլէպի իր որդիին Մաղաքիայի հետ, որ հոն Աստուածաշունչ մը կը ծաղկէ. — Այրաբատ, էջ 174: Եր. Զէլէպի, Օրագրութիւն, Երուսաղէմ, 1939, էջ 47:

Իր ժամանակ է որ Զափարիա սարկաւագ, իր վաթսուներեայ հասակին, կը գրէ Կոնգակը կամ Պատմութիւնը Յովհաննավանքի, ուր ապրած էր մօտ կէս դար (1640-87). — Կոնդ. էջ 2, 37, 45-6:

32. — Գրիգոր վարդապետ, 1708. — Այրաբատ, էջ 174:

33. — Յակոբ վարդապետ, 1734. — Նորոգել կու տայ մեծ տաճարին հիւսիսակողմը գտնուող խորանը, և կը հրաւիրէ Աբրահամ Բ. Սոշաբեցի կաթողիկոսը որպէսզի օծէ նորակերտ սեղանը. — Պատմագրութիւն, Աբր. կթղ. Կրետացի, Վաղարշապատ, 1870 էջ 3:

Իսկ երկու տարի վերջ, Ս. Կարապետի վերաշինութեան պահուն, հոն կը գտնուէր Աբրահամ Գ. Կրետացի կաթողիկոսը. — Տես իր Պատգմագրութիւնը, էջ 80:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Այրաբատեան նահանգի կարեւոր վանքերէն մին եղած է Յովհաննավանքը, ուր գտնուած են գիտնական վարդապետներ եւ մշակութային գործիչներ, մասնաւորաբար Ժէ. դարուն: Մեղի մատչելի եղող աղբիւրները թոյլ կու տան թերի մէկ պատկերը միայն ներկայացնել Յովհաննավանքի զրջագրական արդիւնքին:

Ա. — Գարրիէլ Արեղայ, վերս յիշուած վանահայրն է հաւանաբար. օրինակած է Սալմուսարան մը 1462ին. — Սարգ. Թ. 37:

Բ. — Գրիգոր Եպս. Բջնեցի, 1477ին հոս օրինակած է Մաւոնց մը. — Կար. Թ. 977:

Գ. — Ստեփանոս Քահանայ, Գրիչ, 1631ին օրինակած է Ժողովածու մը, Մարտիրոս Զահրէկալի մասնակցութեամբ. —

Ադոնց, Արուեստ Դիոնիսեայ Գերականի, Պետրոգրադ, 1915 էջ XIII, Ակինեան, Մովսէս կթղ. էջ 208, Կար. թ. 2329:

Դ. — Մարտիրոս Ջանընկալ, Գրիչ, 1631ին Ստեփանոս քահանայի օրինակած ժողովածուն սրբագրած է և եօթ տետր դրած՝ գրքին վերջը. — Մովսէս կթղ. էջ 208, Կար. թ. 2329:

Ե. — Մարտիրոս Ընթերցող, վերոյիշեալ ժողովածուն թուղթը կոկած է 1631ին. — Մովսէս կթղ. էջ 208:

Զ. — Սիմէոն Սարկաւագ, Ծաղկող, 1631ին ծաղկած է վերոյիշեալ ժողովածուն. — Մովսէս կթղ. էջ 208:

Է. — Յովհաննէս Աթղ. Զուգայեցի, 1667ին օրինակած է քաղուածոյ Աւեստան մը. — Տաշ. թ. 558:

Ը. — Զաքարիա Սարկաւագ, Գրիչ եւ Հեղինակ, 1670-99, որդի Մկրտիչ Նօտարի եւ Խանաղայի: Իր աշխատութիւններէն յայտնի են.

1. — Ճառոց, զոր նորոգած է 1670ին. — Այրարատ, էջ 177:

2. — Մեկն. Գործոց Առաքելոց, Մատթէոս վարդապետի, օրինակած է 1674ին. Կար. թ. 1345:

3. — Պատմ. Վարդանանց, Եղիշէի. կից նախորդին. — Կար. թ. 1345:

4. — Պատմ. Նկեղեցւոյ, Սոկրատայ, օրինակուած Ժ. Գարուն, նորոգման աշխատած է 1676ին. — Կար. թ. 1640, Հրատ. Մ. Վ. Տէր Մովսէսեան, էջ ԻԱ:

5. — Պատմագրութիւն, ինքնագիր, 1699ին, իբր շարունակութիւն Առաքել Դաւրիթեցիի, երեք հատոր: Առաջին երկու հատորները իր ձեռքով գրուած. — Կար. թ. 1706: Տպ. Վաղարշապատ, 1870: Իսկ Դ. հատորը, որ Յովհաննիսի Կոնդակը կամ Պատմութիւնն է, շարագրուած պիտի ըլլայ 1687էն առաջ:

Թ. — Աթանաս Գրիչ, 1676ին, Սոկրատայ Պատմութեան վերստին նորոգման առթիւ գրած է յիշատակարան մը. — Հրատ. Մ. Վ. Տէր Մովսէսեան, էջ ԻԱ:

Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՔ ՍԻՒՆԵՐԸ

V.

Արդարեւ անցքը բնական է, և դիւրին՝ փոխանցումը որ առաջնորդեց Ֆակէն մտածողներէն մտածումներուն: Կալուած չէր փոխէր ան, այլ՝ տեսակէտը կը փոխուէր: Զգտած էր նկատելու, այսինչ մարդուն, յետոյ այնինչ, յետոյ տակաւին այն միւսին մէջ, գաղափարներու խաղը, անոնց առնչուածութիւնները և մասնաւոր կերպարանքը զոր կ'առնէին ազուցուած գտնուելով միակ և սահմանեալ որոշ կերպով մը. հրապուրուած է ան այժմ նոյն հարցերուն ուսումնասիրութեամբ, և միշտ գաղափարներն են որ զինք հմայած են: Բայց անոնց կը նայի ուրիշ անկիւնէ. կ'անջատէ զանոնք անոնցմէ որ զանոնք արտադրեցին, կամ, որ անոնց տուին իրենց վերջին ձեւը, զանոնք նկատելու համար զատ, իրենք իրենց մէջ, իրենց պարունակութեան և իրենց արժէքին մէջ, նաեւ իրենց անդրադարձումներուն մէջ՝ մարդոց կեանքին վրայ, անոնց բարոյականին, քաղաքականութեան, ընկերային հաստատութեանց վրայ:

Իր առարկայով, Ֆակէի քննադատութեան այս կերպարանքը մեզ նուազ կը հետաքրքրէ հոս քան նախընթացները: Ուրովհետեւ իր քննադատութիւնը, այժմ կապ չունի գրականութեան հետ, գէթ ուղղակի: Ըսին, իրաւունքով անտարակոյս, որ տեւական և ընդհանուր շահեկանութեամբ աւելն երկ կը պատկանի, իրաւունքով, գրականութեան: Կարելի պիտի ըլլար նոյնպէս պաշտպանել, թերեւս, որ անշահախնդիր հետախուզութիւնը, կատարուած՝ ճշմարտութիւնը գտնելու գիտումով, ընդհանուր գաղափարներու կալուածին մէջ, կը վերաբերի քննադատութեան: Բայց իմանալ այսպէս քննադատութիւն բառին իմաստը, կը նշանակէ անոր տալ շատ մեծ ընդլայնում և վտանգել, տեսնել անբեւութաւոր

նալը սահմաններուն որոնք զայն կը բաժնեն մերձակայ մտաւորական այլ գործունէութիւններէ, և չփոթել իրական քննադատութիւնը գաղափարներու պատմութեան հետ, նոյն իսկ գիտական խուզարկութիւններուն հետ: Սահմանափակուելով, հետեւաբար, միայն գրական քննադատութեան մէջ, պիտի կրնայինք զանց առնել ամբողջապէս վերջին հանգրուանը E. Fauguet-ի գործունէութեան:

Պիտի չընենք այդ սակայն, որովհետեւ իր գործունէութեան այդ մասը մեզի կը հայթայթէ առիթը լոյսին զնելու մեր հեղինակին կարգ մը գաղափարները քննադատութեան հետ իսկ առնչութիւն ունեցող և, երկրորդ, որովհետեւ ան յատկանիշն է քննադատութեան ձգտումներէն մէկուն, որ կը թուի ըլլալ ամենէն երկարատեւներէն և կը թուի գլեւ միւս բոլորը:

Մեզի համար նուազ կարեւոր ա'յնքան ուրիշներու կարգին երկու հարց կը ծագի, արդարեւ, երբ մարդ կ'ուսումնասիրէ Ֆակէն իբրեւ գաղափարներու քննադատ: Ի՞նչ է դերը, արժէքը, օգտակարութիւնը, կամ վտանգը ընդհանուր գաղափարներուն, մասնաւորաբար քննադատութեան մէջ, և ի՞նչ են շարժառիթները որոնք Ֆակէն հարկադրեցին լքել գրական քննադատութիւնը (երբե'ք ամբողջապէս) ընկերային և քաղաքական կարգ մը ըմբռնումներու առաքեալի դերին համար որ գործնականապէս իրենը եղաւ Յրդ Հանրապետութեան՝ չահերու և կողմերու պղտոր գիրկընդխառնումին մէջ:

Տեսանք, Ֆակէն կը զգայ անյաղթելի կասկած մը գրականութեան մէջ ամէն դրութեանականութեան նկատմամբ: Ան կ'արտայայտէ մտքի այս վիճակը, ինքն իր մասին խօսելով, ինչպէս կը հետեւի, Petit Jullerville-ի L'Histoire de la Littérature Française-ին մէջ ուր խմբագրեց ժամանակակից քննադատութեան վերաբերեալ գլուխը՝ «Ինչ որ ան (Ֆակէն) ինքզինքին կը զլանայ, — հաւանականօրէն իրեն կը պակսի այդ —, արուեստն է համոյթները բաղադրելու, գրեւորելու՝ դարի մը ընդհանուր մտայնութիւնը, հետեւելու՝ օձապտոյտ գիծերուն յարակցութեանց և ազդումներու, մէկ բառով, գրականութեան մէջ ընդհանուր գաղափարներու արուեստն է, և «գրական

օրէնքներու ոգին»։ Այս կասկածը, եթէ իրական իսկ ըլլայ, և մենք բազում ապացոյցներն ունինք անոր ուժին, վերագրելի է, կը հաւատանք, իր անկարողութեան, ինչպէս քննադատը, շատ համեստ, կ'ուզէ մեզ համոզել ատոր: Ապացոյցը, և չողչողուն, կը գտնուի իր վերջին արշաւին բազմաթիւ հատորներուն մէջ որոնց խորագիրները յիշատակեցինք, և որոնք կը վերկայեն նշանաւոր գիւրութիւն մը ոչ միայն շարժելու ընդհանուր գաղափարներու կառուածին մէջ, այլ՝ յօրինելու իր հաշուին, փայլուն տեսութիւններ, կառուցանելու հիմնալի պալատներ գաղափարներու ուրոնք, եթէ կը յենուն ղիտուած եղելութեանց հաստատուն գետնին վրայ, չեն ցցեր նուազ համարձակութեամբ դէպի երկինք իրենց լուսապսակ կատարը: Ատոր համոզուելու համար վերստին կարգացէք սա յօդուածը՝ Քաղաքական հարցեր, ուր հեղինակը կը կառուցանէ կտոր կտոր՝ ճարտար և գրաւիչ տեսութիւն մը՝ բացատրելու համար թէ XXրդ դարը ի՞նչ պիտի ըլլայ:

Ո՛չ, իր անկարողութեան պատճառով չէ որ Ֆակէն ետ կեցաւ տարազելէ համութային բացատրութիւններ, գրական տեսութիւններ և գրական «օրէնքներու ոգին»։ Անոր համար որ վտանգաւոր կը դատէր այդ գեղեցիկ փորձերը, դեռ ևս շատ կարող էր ատոնց և նոյն իսկ սիրէր ալ զանոնք:

Կը սիրէր զանոնք, կասկած չկայ. ապացոյց, կերպը որով կը խօսի տեսութիւն կառուցանողներու ամենէն համարձակներէն մէկուն մասին, այդ «օրէնքներու ոգին»-ի հեղինակին իսկ մասին, որուն գիրքին խորագիրը փոխ կ'առնէր քիչ առաջ, երբ ինքզինքին կը զլանար ընդհանրացումի կարողութիւնը՝ «Montesquieu-էն աւելի ո՛չ ոք, կիրքերէն ձերբազատ, հեշտանքով չէ վայելած գաղափարները: Տեսնել գաղափարները բխիլ, ցայտել, առատանալ, միանալ, միաբանիլ, նիւթել, կազմել խումբեր և դրութիւններ և աշխարհներու պէս, տեսնել ամենը «տեղի տալ իր սկզբունքներուն», գետեղել սկզբունքներ և տեսնել մնացեալն ամէն հետեւիլ առանց ճիգի... Իմացականութեան ապահով և ճկուն այս խաղը կը կազմէ, իրեն համար, տեսակ մը

վայելք, գինովութիւն մը՝ նուրբ և խա-
զաղ»։

Բայց ֆակէն գիտէր զիմադրել այս սէ-
րին. իր խանդավառութիւնը գիտէր կա-
մաւոր թումբեր կանգնել։ Ինչու՞։ Որով-
հետեւ ընդհանուր գաղափարներու սէրը ձը-
մղէ զանցառութեան և լուել կուտայ ի
վերջոյ գիտելու ցանկութիւնը։ Արգելք կը
հանդիսանայ գիտողութեան և զայն կ'ա-
նեւեռութեանցնէ։ Ան ցանկութիւն մըն է
հասնելու ճշմարտութեան որ կրնայ իրմէն
հեռացնել այն որ զինք կը զգայ. գոհ կը
դարձնէ հետախոյզը. կը հմայէ և կը կոր-
սընցնէ։ Ընդհանուր գաղափարներու սիրող
մը ճշատ շուտ կը գոհանայ պզտիկ թուով
enquête-ներէ և գիտողութիւններէ, և զա-
նոնք միացնելով ընդհանուր գաղափարի մը
մէջ, կը ցուցադրէ այս վերջինը, զայն կը
պարզէ հաճոյքով, յաղթականօրէն, սի-
րով, մանաւանդ եթէ նոր է. և կը հրճուի
անոր գեղով, փայլով, անոր սքանչելիքով»։
Մինչև մոռնալ անոր իրականութիւնը գոր-
բացատրելու առաքելութիւնն ունէր այդ
ընդհանուր գաղափարը։

Հարկ է՞ ուրեմն զգուշանալ ամբողջո-
վին ընդհանուր գաղափարներէն, խնամ-
քով պահպանուիլ անոր դէմ, նոյն իսկ ա-
տել զանոնք։ Ֆակէն չեթար մինչև հոն։
Այս տեսակէտէն շատ բարդ է իր մտային
վիճակը. ո՛չ ոք, իրմէն աւելի լաւ պիտի
կրնար զայն արտայայտել. թողո՞ւնք խօսքն
իրեն՝ «Ընդհանուր գաղափարներն անվի-
պելի և վտանգաւոր, հարկաւոր և ահաւոր
են. անոնցմէ ունենալու համար մարդիկ
կ'աշխատին, և աշխատանքէ ազատուելու
համար աւելի երկար կը յամենան անոնց
վրայ. և յստակօրէն ստորնութեան նշան է
անոնցմէ չունենալը, մտքի ծուլութեան
նշան՝ անոնցմէ շատ շուտ գոհանալը, մարդս
երբեք չգիտցաւ թէ աւելի՞ շնորհաւորելի
է անոնց համար թէ ոչ գանգատի արժանի,
ոչ ալ՝ ունենալ անոնցմէ թէ ոչ պահպան-
ուիլ անոնց դէմ»։

Այս շփոթութենէն ելլելու համար և
լուծելու համար երկընտրանքը, ֆակէն կը
զգուշանայ, կարելի եղածին չափ, ընդհա-
նուր գաղափարներէ, իսկական քննադա-
տութեան մէջ, և զանոնք կ'օգտագործէ
չափաւորութեամբ, ընկերային և քաղաքա-
կան հաստատութեանց, նախապաշարումնե-

րու և սովորութեանց, մէկ բառով գաղա-
փարներու քննադատութեան մէջ։

Հոս վերստին կուգայ այն հարցը զոր
մենք մեզի կուտայինք քիչ առաջ։ Ո՞ր
մղումին կը հնազանդէր ֆակէն, երբ քիչ
քիչ բաժնուեցաւ զրական քննադատութե-
նէն, զբաղելու համար աւելի ևս աւելի
ընկերային և քաղաքագիտական գիտու-
թիւններով, բարոյագիտութեամբ և իմաս-
տասիրութեամբ։

Դիտենք նախ որ այս տեսակէտէն ֆա-
կէն կ'ենթարկուի եղափոխութեան մը, քիչ
մը նման Պրիւնըթիէրի ենթարկուածին։
Իր մեծ գիծերուն մէջ, քննադատ մըն է
Պրիւնըթիէր, որ կը դառնայ գործի մարդ
և պաշտպան կաթողիկոսութեան։ Իր մեծ գի-
ծերուն մէջ, քննադատ մըն է ֆակէն, որ
կը դառնայ, ոչ ճշգրտօրէն գործի մարդ,
այլ՝ արթուն խորհրդատու, ներողամիտ և
ապահով առաջնորդ, խորաթափանց և ազ-
նիւ գրաքննիչ քաղաքական, ընկերային և
բարոյական բաներու։ Արդ, ըլլալ խոր-
հրդատու, առաջնորդ, գրաքննիչ, կը նը-
շանակէ մաս առնել գործօն կեանքին,
զգուշաւոր և ձեւափոխեալ կերպով, սա-
կայն և այնպէս գործօն կերպով։

Ուսումնասիրել մարդը իր գրականու-
թեան մէջ, զայն ուսումնասիրել իր անց-
եալին մէջ, ապրիլ երկարօրէն և ընտանե-
բար բոլոր երկիրներու և բոլոր ժամանակ-
ներու մտածողներու ընկերակցութեան մէջ,
խառնել անդադար, զանոնք իմանալու,
բացատրելու համար, բոլոր գաղափարները
որ կը կազմեն հիմը կեանքի այդ խեղճ
գիտութեան և երջանկութեան զոր մարդս
կրնայ ստանալ աստ, զբաղիլ այսկերպ —
ինչպէս ֆակէն ըրաւ — երկար տարիներ,
կը մղէ ելլել վերապահութենէն ուր մարդ
ինքզինք կը բռնէ, մասնակցելու համար
իր նմաններուն կեանքին, և զայն առաջ-
նորդելու թերեւս։

Մարդ ինքզինք կը զգայ աւելի լաւ
պատրաստուած, աւելի ընդունակ հետե-
ւաբար, ըսելու խօսքեր՝ արժան ունիլն-
գրուելու և հետեւելիք՝ անոնց։

Նաև մարդ կը զգայ թերեւս գթութիւն
մը մարդկային տառապանքին դիմաց, կիր-
քերէն ձերբազատ երկար կեանքէ մը ետք,
յատկացուած ուսման և խորհրդածութեան։
Քիչ մը պարապ կը նկատեն, վախճալի է,

գոյութիւն մը առանձնապէս յատկացուած գեղեցիկի յափշտակութեան և ճշմարտի հետապնդման։ մարդ կ'ուզէ բանի մը ծառայել։ Ֆակէն պիտի ըսէր թէ բարիին հրամայականն է որ կը տիրանայ, շատ երկար ատեն աննկատ թողուած իր իրաւունքներուն։

Մին կամ միւսը, կամ շատերը այս պատճառներէն կը բացատրեն թերեւս վերջին հանգրուանը մեր հեղինակին քննադատական գործունէութեան։

* * *

Երբ, Էմիլ Ֆակէի մտածումին հետ երկար ատեն յարաբերուելէ ետք, երբ անոր երկին ուշադիր նոր ընթերցումէ մը ետք, մարդ ներամփոփուի և փորձէ հասկընալ պատճառները որ իրեն արժեցին անժըխտելի ազդեցութիւն իր ընթերցողներուն վրայ, կը զգայ թէ անոր հեղինակութիւնը կուգայ այն բանէն որ նա գիտցաւ ըլլալ՝ միանգամայն շատ ապահով առաջնորդ մը և խորհրդական մը՝ ամենեւին բռնակալ։

Իր քննադատութիւնը ոչինչ ունի հրամայական, ո՛չ խորքին, ոչ ալ ձեւին մէջ։ Ֆակէն կը պարզէ իր խորհուրդը գրեթէ միշտ նշելով, քովն ի վեր իր նախընտրութեանց զրդապատճառներուն, անոնք որ, հակադրուելով այս կարծիքին, այս ընտրութեան և այս նախընտրութեանց, կըրնան դրդել ընթերցողն ընդունելու, վիճաբանուած նիւթերուն մասին, տեսնելու կերպ մը հակառակ քննադատինին։

Ֆակէն կ'ատէ հաւատացնել։ հազիւ կը համարձակի համոզել — և սովորաբար կը գոհանայ իմաց տալով։ Մեծարժէք է այս համեմատութիւնը։ Կը սիրենք քաղցրութեամբ մղուիլ։ Եթէ զուարճացած, և երբեմն հիացած աչքով նկատենք քննադատները որոնց հաւաստիքը խառնուած է ցուցամոյութեամբ և որոնք հաճոյքով երեւոյթը կ'առնեն մարգարէանալու, հռչակելով իրենց հետախուզումին արդիւնքները, կը շնորհենք աւելի մեր վստահութիւնը անոր որ կը թուի հետապնդել մեր առջև աւարտումը իր խորհուրդին և որ կը թուի մեզ մասնակից ընել, այս կերպով, անոր կազմութեան իսկ։

Այս ձկունութեան, այս երեւութական խորհուրդի անփութութեան կը համապատասխանէ զուարթ և ընտանեկան ոճ մը, մեծ թափանցկութեամբ, ճշտիւ յարմարող գաղափարին, պղտիկ պլբանքով մը իր խօսական ընթացքին մէջ։ Montaigne-նին պէս Ֆակէին ոճը, խօսող՝ ոչ թէ գրող մարդու մը ոճն է որ կը զատուի հաւասարապէս Պրիւնըթիէրի խօսուած ոճէն։ Որովհետեւ, երբ Պրիւնըթիէր կը խօսի, ամպլոնի մը կամ ատեանի մը բարձունքէն է, և կը գտնուինք հրապարակախօսի մը ներկայութեան, շատ ինքնատէր, որ յայտնապէս կ'ուրախանայ մեզի զգացնել տալով իր տիրութիւնը։ Ֆակէն. կը զրուցէ ան։ Կարելի է զինք երեւակայել, ընտանեքար հաստատուած կրակին անկիւնը, որ կը խօսակցի ժպիտով զրականութեան բաներուն մասին։ Մարդ կը լսէ անոր ձայնին թեքումները։ Կը հետեւի անոր ձեռքի շարժումներուն։ Մարդ կը հրճուի անոր դիտողութիւններուն նրբութենէն։ Մարդ կը թուի այսքան լաւ իմանալէ — երբեմն պատրանքը կ'ուսնենայ մասնակցելու այս խօսակցութեան — կամ ժողովելէ բերնէն, միամիտ և բարեացակամ, խօսքեր, զորքի՛ մըն ալ, ինքդ իսկ արտասանէիր պիտի։

Բայց այս բարեսիրտ խորհրդատուն, խորքին մէջ, առաջնորդներու լաւագոյնն է, ամենէն իրազեկը, ամենէն ապահովը։

Իր խօսուածքին քաղցրութիւնը, զուարթ ընտանութիւնը իր ոճին, կը ծածկեն շատ խիստ խորհուրդ մը, ծայրաստիճան պայծառ, որուն ուղղութիւնը կայուն է, հակառակ երեւոյթներուն. և «պատշաճ շնորհները» լեզուին, կը յայտնեն, որուն որ դիտելի դիտէ, անշարժ չափանիշը գրական այս քննադատին։

Որովհետեւ, տեսանք այդ, անհրաժեշտ չէ հաւատոյ հանգանակ մը բանաձեւած ըլլալ քննադատութիւն գործադրելու համար, կը բաւէ ներշնչուիլ միշտ նոյն ըսկըղբունքներէն, ամփոփոխ՝ թէեւ զօրութեամբ իմացուած և ունենալ վարքագիծ մը, այնքան աւելի մնայուն որքան աւելի խորշած ես դայն պարզելէ dogmatique կերպով։

Քննադատին յատկանիշն է ամէն բան հասկնալ և ամէն բան խորհրդածել։ Իր լիմացականութեան տարածութեամբ Ֆակէն

ԼԵՋՈՒՍԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԸ^(*)

18. Պոլսոյ բարբառ. — Այս բարբառը խօսուում է միայն կոստանդնուպոլիս քաղաքում, որ աշխարհիս ամենահայաշատ քաղաքն էր։ Այս բարբառով գրուած քներ անթիւ են. բայց գեռ չկայ ոչ մի ուսումնասիրութիւն։

Ձայնական զրութիւնը աղքատ է. պակասում է ան ձայնը, թէև կան իւ և եօ ձայները. չկայ նոյնպէս ե, ե և ո, օ ձայնաւորների տարբերութիւնը։ Երկբարբառներ նոյնպէս պակասում են։ Բաղաձայնների երեք ստորձայնները վերածուած են երկուսի. թրթուուն և թաւ. ք, փ, գ, ֆ են։

Սրան հակառակ ձայնական փոփոխութիւններ տեղի ունեցած չեն մեծ չափերով. և Պոլսոյ բարբառը թէև հայ երկրից շատ հեռու ընկած մի բարբառ, բայց շատ աւելի հաւատարիմ մնացած է հայ լեզուին, քան նոյնիսկ բուն Հայաստանի բարբառներից շատերը։

Այսպէս է նաև քերականութիւնը, ուր մեծ փոփոխութիւններ չկան. Պոլսի բարբառը արեւմտեան գրական հայերէնի նա-

(*) Շարունակութիւն՝ մեծաճումն հեղինակի «Պատմութիւն Հայ Լեզուի» գործէն (ԻՊ. Գուլիս)։

մեզի կը թուի լաւագոյնս համապատասխանել այս իտէալին։ Եւ մաքրութեամբը, յատկութեամբը պատկերներուն, զորս իր հոգւոյն բիւրեղը կ'արտացոլացնէ անեղծ, ան է', XIXրդ դարու վերջաւորութեան քըննադատներուն մէջ, ա'յն որ աւելի մօտեցած է սա միւս իտէալին՝ անանձնականութեան։ Ատոր համար իրաւունք ունի, իր զոյգերուն մէջ, առաջին տեղին. այդ պատճառաւ ան մեծ է։

ԱՄՓՈՓԵՑ

ՊԱՐԳԵՒ ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 14)

խատիպն է։ Նորութիւններից մեծագոյնը բայերի անմիջական ձեւի կոր մասնիկն է որ գրական լեզուի մէջ ընդունուած չէ։

19. Ռոտոսթոյի բարբառ. — Պոլսից դէպի արեւմուտք հայերէն լեզուն ընջուած է. Եւրոպական Թուրքիոյ և Բուլղարիոյ բնիկ հայութիւնը թրքախօս է։ Այս թրքախօս շրջանում բացառութիւն է կազմում Ռոտոսթոյի հայութիւնը, իր հարեւան Մալկարայի հետ միասին, որոնք ներկայացնում են բաւական ստուար բնակչութեամբ հայ գաղութ։

Ռոտոսթոյի բարբառը գրի առնուած չէ. չկայ նրա վրայ որևէ ուսումնասիրութիւն։

Ռոտոսթոյի բարբառը շատ չի տարբերւում Պոլսոյ բարբառից. ձայնական զրութիւնը նոյն է. բայց կայ մի խոշոր տարբերութիւն ձայնական փոփոխութեանց մէջ. այդ այն է որ մինչդեռ Պոլսի բարբառում ք, գ, փ, ան, ջ բաղաձայնները պահուած են անփոփոխ, այստեղ ընդհակառակը վերածուած են թաւ փ, ֆ, ք, ց, չ։ Այս ձայնափոխութիւնը՝ որ յետոյ անցիւ է նաև Պոլսի գրական արտասանութեան, շատեր վերադարձակ սխալ է։ Պոլսի ռաւիկը հնչում է բէրան, զիրք, դուռ, ջուր, ձմեռ և գրագէտն է միայն որ հնչում է այդ բառերը փէրան, ֆիրք, քուռ, ջուր, ցմեռ ևն։

Քերականութեան մէջ էլ Ռոտոսթոյի բարբառը նման է առհասարակ Պոլսի բարբառին. այստեղ էլ գտնում ենք անմիջական ժամանակի կոր (իմա գոր) մասնիկը, որի դէմ երբեք գտնում ենք զօ կամ օր։ Ապառնին կազմում է բըղը, բըղ, բըղը մասնիկներով, մինչդեռ Պոլսի բարբառը ունի միայն բիղի։

20. Ուրիմի բարբառ. — Այս բարբառը խօսուում էր նախապէս միայն Ուրիմի թերակղզում. 1779 թուի գաղթականութեամբ փոխադրուեց հարաւային Ռուսաստան, ուր հայերը շինեցին Նոր Նախիջեւան քաղաքը, իր շրջակայ 5 գիւղերով։ Այստեղից էլ հայերը տարածուեցան Ռոստով և այլ շրջակայ քաղաքներ։

Այս բարբառով ճօն գրականութիւն կայ. յիշելու արժանի են յատկապէս Գ. Պատկանեանի երկերը, հտ. Ա. և Բ., Պետերբ. 1893, հտ. Գ. Ռոստով 1904, կայ

ընդարձակ և մանրամասն ուսումնասիրութիւն Հ. Աճառեանի, Երեւան 1926, Համալսարանի ապակետիպ:

Ուրիմի կամ որ նոյն է նոր նախնիներէն բարբառը շատ մօտիկ է Պոլսի բարբառին. ձայնական դրութիւնը նոյն է. միայն պակասում է եօ ձայնը: Պոլսի բարբառին նման այստեղ էլ բաղաձայնները ունին երկու աստիճան՝ բ, փ, գ, ֆ են. բայց գիւղերում կան բոլոր երեք աստիճանները՝ բ, բ', փ են:

Քերականութիւնն էլ նման է Պոլսոյ բարբառին. միայն հայցականը Ում ճիւղի նման տրականի հետ նոյն է: Դասական թուականները կազմւում են Ում մասնիկով. ինչպէս՝ էրկուսում, ժէքում, չօրսում են: Անմիջական ձև գոյութիւն չունի բայերի մէջ:

21. Աւստրո-Հունգարիոյ բարբառ. — Լեհաստանի, Բուկովինայի, Տրանսիլվանիայի և Հունգարիայի զանազան կողմերը ցրուած մեծ ու փոքր հայ գաղութները, եթէ հայերէն լեզուն մոռացած չեն, խօսում են մի բարբառ՝ որ յարմար դատեցինք կոչել Աւստրո-Հունգարիոյ բարբառ: Սրանցից Լեհահայ գաւառականը ուսումնասիրել է Հանուշ հայագէտը իր երկու գործերի մէջ. Սիււա լա լանգ դէզ Արմենիէն Պոլոնէ, Ա. մո րկյօի ա կուտի, Կրակովի 1886 և Բայթրադէ ցուր Արմենիչեն դիոլեկտոլոգի: Սուչավայի բարբառը ուսումնասիրել եմ ինքս՝ Քննութիւն Սուչավայի բարբառի, Բաղմալէպ 1899, կիսատ: Հունգարիայից կան մանր մունր քնագիրներ, բայց առանձին ուսումնասիրութիւն չկայ:

Սուչավայի բարբառը պարունակում է հայերէնի սովորական ձայնաւորները. չուներ \bar{u} , \bar{e} , \bar{i} , երկբարբառների կողմից շատ հարուստ է. ունի աւ, իւ, օւ իւ, իր, ե, բայց չկայ ո. ինչպէս՝ ցաւ, բաղիւ, սիւրդ են: Բաղաձայնները ունին երեք աստիճան՝ բ, բ', փ են:

Բարբառը ընդհանրապէս հաւատարիմ է հին հայերէնին և աչքառու ձայնափոխութիւններ չկան:

Քերականութեան մէջ նկատելի երեւոյթները հետեւեալներն են. 1. Հայցականը ստանում է զ նախդիրը. 2. Գործիականը ստանում է օւ մասնիկը, 3. Դասական թուական ածականները կազմւում են

Ում մասնիկով. ինչպէս՝ երգուսում, իրէքում են. 4. Ներկայի և անկատարի մասնիկն է գի. անկատարի եզակի բ գէմքը ներկայի նմանողութեամբ ստանում է ա. ինչպէս՝ գի սիրիւ, գի սիրիւ, գի սիրէի, գի սիրէիս են: 5. Անմիջական ներկայի և անկատարի ձեւեր չկան. 6. Ապառնին կազմւում է բիգօր մասնիկով, իսկ Հունգարիոյ հայերը գործածում են բի, ձայնաւորի մօտ բ. 7. Կատարեալը գործածութիւնից ընկած և նոր եւրոպական լեզուների հետեւողութեամբ փոխանակուած է յարակատարով. ինչպէս՝ սիրիլ իմ փիւ. սիրեցի:

Գ. Ն ճիւղ

Այս ճիւղը ունի 4 բարբառ.

1. Մարաղայի բարբառ. — Խօսւում է Ուրմիոյ լճի երկու երեսները. արեւելեան երեսում գտնւում է Մարաղա քաղաքը, իսկ արեւմտեան երեսում Ուրմիա քաղաքը՝ իր մի խումբ հայ գիւղերով, որոնցից ոմանք թրքախօս են: Բարբառիս վրայ ունիւմ ընդարձակ մի ուսումնասիրութիւն՝ Քննութիւն Մարաղայի բարբառի, 1926, Երեւան, Համալսարանի ապակետիպ, ուր կան նաև բաւական քնագրեր:

Ձայնական դրութեամբ բարբառս շատ հարուստ է. ունի 11 ձայնաւոր, 6 երկբարբառ և 34 բաղաձայն, ընդամենը 51 ձայն: Բացի սովորական ձայնաւորներից՝ գտնւում ենք այստեղ \bar{u} , \bar{e} , \bar{i} , ինչպէս նաև մի տեսակ փակ ը և մի տեսակ ի: Երկբարբառներն են բե, բի, ուե, ուի, ու, օի. — բաղաձայններն են, բացի սովորականներից, գլ, կլ, ֆլ, յն և կիսաձայն լ:

Մարաղայի բարբառը բաւական հեռացած է հին հայերէնի ձայնական օրէնքներից. օրինակ՝ ի յաճախ դառնում է եի, բ (կյարը՝, տըպը՝ իր), ո դառնում է վրի, եօ, բի, ուե, ուի (կուիրծ, վրիրթը՝, խուէղ, կլիւլէօրէլ են), ոյ դառնում է իւ, ուի (լուիս), հ դառնում է խ (խաց, խավ), թրթռուն բաղաձայնները վերածւում են խուլի են: Ամենից կարեւորը ձայնաւորների ներդաշնակութեան օրէնքն է, որ թուրքերէնի ազդեցութեամբ է առաջացած: Ձայնաւորները բաժանւում են երկու կարգի, ծանր և թեթեւ. ծանր են ա, բ, բ, օ,

ու, թեթեւեւ \bar{w} , է, ի, եօ, իւ. սկզբունքն այն է, որ մի բառի բոլոր ձայնաւորներն էլ պիտի պատկանին միեւնոյն կարգին, այսինքն կամ իոլորն էլ պիտի լինին ծանր և կամ բոլորն էլ պիտի լինին թեթեւ. օրինակ գարի, բարի բառերի առաջին ձայնաւորը ծանր է, երկրորդը թեթեւ, ինչ որ ձայնաւորների ներդաշնակութեան օրէնքի համար անկանոնութիւն է. ուստի առաջինն էլ դառնում է \bar{w} , օրով յառաջանում է կյարի՛, պառի՛, երկուսի՛ ձայնաւորներն էլ թեթեւ։ Այս օրէնքը տիրում է նաև քերականութեան մէջ, ուր ամէն ինչ, յօդ, անուանական ու բայական մասնիկներն ու վերջաւորութիւնները ձեւափոխւում են ձայնաւորների փոխադարձ ազդեցութեամբ։

Յոգնակի ժամանիկներն են իր, ցիր, քիր. հոլովման մէջ սղում կամ անկում գոյութիւն չունի. ներգոյական չկայ. բացառականը կազմւում է եճ մասնիկով, իսկ հայցականը ում ճիւղի նման է։ Բայի խոնարհումը շատ է փոփոխուած։ Ներկայի բունը կազմւում է բայի անորոշից՝ նրան կցելով կամ հետը խոնարհուելով օժանդակ բայը. օրինակ ներկայի՝ իւզէլ իմ, իւզէլ իս, իւզէլի, իւզէլինք, իւզէլէք, իւզէլին։

Անկատարը կազմւում է ներկայի վրայ աւելացնելով եր մասնիկը՝ առանց դէմքի և թուի խտրութեան. ինչպէս՝ իւզէլիմ էր, իւզէլիս էր, իւզէլէր . . .

Կատարեալի համար հնարուած է նոր ձև. իւզում, իւզիր, իւզից, իւզունք, իւզուք, իւզուն։ Ապառնին կազմւում է սովորական ձեւով և կը մասնիկով. ինչպէս՝ կիւզում, կիւզիս, կիւզու, ևն. անցեալը՝ կիւզում էր, կիւզիս էր, կիւզէր ևն։

2. Ոոյի բարբառ. — Այս բարբառը ընդարձակ տարածութիւն ունի. նա բըռնում է ոչ միայն Ոոյի, Սալմաստի և Մակուի գաւառները Պարսկաստանում, այլ և Արաքսից այս կողմ՝ Իզդիր և Նախիջեան։ 1828-ի Պարսկահայոց զաղթի ժամանակ՝ Սալմաստի և Ոոյի կողմերից շատ հայեր եկան հաստատուեցան Այրարատեան նահանգի զանազան կողմերը, մինչև իսկ Զանգեզուր և Սիսիան։ Քաղաքներում և աւաններում հաստատուած նորեկներից շատերը բնիկների հետ խառնուելով կորցրին

բարբառը, բայց տեղ տեղ էլ երկու բարբառները կողք կողքի մնացին. այսպէս օրինակ Աստապատում կան թէ բուն Աստապատցիք՝ որ խօսում են Երեւանի բարբառի մէկ ենթաբարբառը, և թէ զաղթական Ոոյեցիք՝ որ պահել են իրենց բնիկ բարբառը։ Գալով Պարսկահայոց նոր հիւնած գիւղերին, սրանք բնականաբար մինչև այսօր անփոփոխ պահում են իրենց բարբառը, մինչև իսկ Երեւանի շրջակայքում։

Այս բարբառի վրայ յատուկ ուսումնասիրութիւն չկայ. բայց կան մի քանի մանր գրութիւններ. մեծագոյններն են Ն. Տէր-Աւետիքեանի Ոտանաւոր աշխատութիւններ և Նշանադրութիւն Պարսկաստանից զաղթած Ոոյեցւոց բարբառով, Վաղարշապատ 1900 և Բանաստեղծութիւններ և Կիրակոսի Հարսանիքը, Վաղարշապատ 1903։

Այս գրուածքներից երեւում է որ Ոոյի բարբառը բռնում է միջին դիրք Մարաղայի և Վանի բարբառների միջև. քերականական կազմութիւնը նման է Մարաղայի բարբառին, իսկ ձայնական օրէնքները Վանայ բարբառին. ուրիշ խօսքով Ոոյի բարբառը Մարաղայի բարբառից մի քիչ աւելի մօտիկ է գրական լեզուին։

3. Արդուինի բարբառ. — Այս բարբառը խօսւում է Արդուին քաղաքում, մօտակայ Արտանուշ աւանում, թերեւս նաև Արտահանում, Օլթիում և սրանց մօտակայ 6 հայաբնակ գիւղերում։ Բարբառիս վրայ ոչ մի ուսումնասիրութիւն չկայ, ոչ էլ բնագիրներ կան հրատարակուած։

Արդուինի բարբառի ձայնական գրութիւնը նման է Թիֆլիսի բարբառի. բաղաձայնների երեք աստիճանները անվթար պահուած են. հոլովման մէջ բացառականը կազմւում է մեճ մասնիկով, ներգոյականը ում, յոգնակի սեռականը երու. այս բոլորը ճիշտ Թիֆլիսի բարբառին նման են։

խոնարհումը սակայն տարբեր ձեւով է. ներկան կազմելու համար առնում են բայի անորոշը, աւելացնում են իս մասնիկը և խոնարհում օժանդակ բայով. ինչպէս՝ խօսելիս էմ, էրթիս էս, փնտռելիս է, ևն. կարելի է նաև վերջածայն u կըրճատել, յատկապէս երբ օժանդակը առաջ է անցնում. ինչպէս՝ ընէլի է, վո՞րտի էս էրթի, չեմ կայի խօսելի ևն։

Առանձնապէս հետաքրքրական է հրամայականի մի ձեւը. ինչպէս՝ գրիս ա, խօսիս ա ևն:

4. Հաւարիկի բարբառ. — Խօսուում է կուր զետի ձախ աիին՝ Արէշ գաւառի 6 հայաբնակ գիւղերում, որոնցից կարեւորը Հաւարիկ գիւղն է: Այս բարբառի վրայ մանրամասն մի ուսումնասիրութիւն ունի Գր. Տէր Պօղոսեան, որի մի համառօտութիւնը հրատարակուած է Հայաստանի Գիտական Ինստիտուտի Բանբեր ժողովածուի մէջ, էջ 160-177, նմոյշներով միասին:

Բարբառս շատ կէտերով նման է Ղարաբաղի, Զուղայի և Շամախու բարբառներին, բայց իր քերականական կազմութեամբ անջատուում է բոլորից:

Գլխաւոր յատկանիշներն են.

1. Սահմանական ներկայի և անկատարի երկու տեսակները, որոնք կազմում են անորոշ գերբայից. ինչպէս՝ գիրէլիս ըմ, խինդալիս ըմ, գիրէլւմ ըս, խինդալւմ ըս, գիրէլիւմ ի, խինդալիւմ ի ևն. — գնալօ յըմ, գնալօ յըս, գնալօ յի ևն. — գնալւմ էյի, գնալւմ էիր, գնալօ էյի, գնալօ էիր ևն:

2. Ապառնիի համար կը ձեւը չկայ, այլ դերբայական ձեւ միայն. ինչպէս՝ գնալա յըմ, գնալա էի ևն, գնալացուկ ում, գնալացուկ էյի ևն, գլանական ըմ, գնալական էյի:

3. Ստորադասականը կազմուում է միայն անորոշով. ինչպէս՝ գնալ ըմ, գնալ ըս, գնալ էի, գնալ էիր ևն:

ՊՐՈՖ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Ս. Զատիկի օգին առիւ հետեւեալ ընդհանուրական հեռագիրը ստացուած է Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետէն, ուղղուած Գեր. Տեղապան Հօր:

Գեր. Տ. եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեան

Տեղապահ Ս. Աթոռոյ

երուսաղէմ

Սիրոյ ողջոյններով կը շնորհաւորենք մեր Փրկչին Ս. Յարութեան տօնը: Ազօթենք որ յարուցեալ Փրկիչը աշխարհին շնորհէ իր խաղաղութիւնը որ հիմն է ճշմարիտ քաղաքակրթութեան եւ աղբիւր՝ մարդկային կեանքի երջանկութեան:

Սիրով եւ օրհնութեամբ

ԳԷՈՐԳ. Զ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Ամենայն Հայոց

15 Ապրիլ 1950

Իսկ 6 Ապրիլ 1950ին, Գեր. Տեղապան Հայրը հետեւեալ ընդհանուրական հեռագիրը ուղկած է Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վեհ. Տ. Տ. Գեորգ Մբազմագոյն կաթողիկոսին:

Նորին Ս. Օծութիւն Վեհ. Տ. Տ. Դէորդ

Ս. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Էջմիածին, Երեւան

Ի դիմաց Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան եւ համայն պաղեստինահայութեան կը ներկայացնենք Ս. Զատիկի տօնին առթիւ մեր բարեմաղթութիւնները, Զերդ Ս. Օծութեան երջանիկ եւ երկար կեանք եւ բարգաւաճութիւն ու հաստատութիւն մեր Ս. Եկեղեցիին, Հայրենիքին եւ մեր սիրեցեալ ժողովուրդին:

ԵՂԻՇԷ ՎՐԴ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Տեղապահ Առաք. Ս. Աթոռոյ

ՀԻՒՍ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՌԱՋ ՈՐԴ

ԳԵՐ. Տ. ՏԻՐԱՆ Ս. ԵՊՍ. ՆԵՐՍԻՍԻԱՆ

ՄԵՐ ՄԷՋ

Ուրախութիւնը ունեցանք Ս. Զատիկի տօնեւրօնն առթիւ մեր մէջ ունենալու, Ս. Աթոռի Միաբաններէն Հիւս. Ամերիկայի բարեջան առաջնորդ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Ներսիսեանը:

Գեր. Ս. Հայրը Երուսաղէմ ժամանեց 31 Մարտ Ուրբաթ երեկոյ, Մինչև Երուսաղէմ քաղաքի մուտքը իրեն զիմաւորութեան դացած էին Աւագ Թարգման Նոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեան, Նոգ. Տ. Հայկապետ Վրդ. Պայրամեան և Նոգ. Տ. Գարեգին Արդ. Գաղանձեան:

Իր Երուսաղէմ անցուցած օրերուն Գեր. Սըրբազանը նախագահեց Աւագ Շարաթի մեր բոլոր հանդիսութիւններուն, հետզհետէ այցելեց Ս. Քաղաքի զանազան պաշտօնական անձերուն, ինչպէս Յունաց և Լատինաց Ամենապատիւ Պատարեւներուն, Երուսաղէմի Աւագ Քարտուղար Վսեմ. Ճէմալ Պէկ Թուքանի, Անկլիքան Եպիսկոպոսին, Երուսաղէմի Վսեմ. Մաթասարիֆին, Անգլիկան Վսեմ. Հիւպատոսին, Բեթղեմի Քաղաքապետին և այլն, որոնք իրենց կարգին անձամբ կամ ներկայացուցիչներու միջոցաւ, փոխարարեցին Ս. Հօր այցելութիւնը:

Ս. Զատիկի տօնակատարութենէն ետք 11 Ապրիլ երեքշաբթի առաւօտ Գեր. Սըրբազանը մեկնեցաւ զէպի Հիւս. Ամերիկա. Ողջերթի համար մինչև Երուսաղէմ քաղաքի ծայրամասը իրեն ընկերացան հոգեւորական վարդապետ հայրեր և քարեկամ ազգայիններ:

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

◆ 27 Մարտ ԲՀ. — Գեր. Տեղապահ Հայրը երեկոյան ընթրիքի պատուոյ սեղան տուաւ Ս. Ն. Ի. Շ. Ե. Բ. Տ. Տիրան Պր. Hornecker-ի, Լուսարարապետարանի յարկաբաժնին մէջ, Սեղանին ներկայ էին նաև Նոգ. Տ. Ս. Սուրէն, Միւռն վարդապետներ և Ս. Աթոռոյ ժողովրդային Պարենաւորման Յանձնախումբի անդամները:

◆ 1 Ապրիլ ԵՐ. — Յիւստակ յաւութեան Ղազարու. Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղբի մատրան մէջ, Պատարագին էր Նոգ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան, Ս. Պատարագի ընթացքին հաղորդուեցան Ս. Թարգմանչաց Մանկապարտեզի ուսուցչուհիներն ու աշակերտութիւնը:

Յետմիջօրէի, ժամը 2ին, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Ներսիսեանի հոգեւորական վարդապետ հայրեր պաշտօնական թափօրով իջան Ս. Յարութեան Տաճար, «Հրաշափառ»-ով մուտքի հանդիսութենէն և Քրիստոսի Ս. Գերեզ-

մանին ուխտի արարողութենէն ետք, Թափօրը բարձրացաւ մեր Բ. Գողգոթայի մատուռը, ուր տեղի ունեցաւ երեկոյան ժամերգութիւն, նախատեսակ և ապա երեկոյան թափօր Տնօրինական Սրբատեղիներու մէջ, Միաբան հայրեր նախագահութեամբ Գեր. Ս. Հօր վերադարձան մայրախմբ պաշտօնական թափօրով:

◆ 2 Ապրիլ ԿԻՐ. — Ծաղկապարդ. առաւօտուն պաշտօնական զոյգ թափօրներով, առաջինը նախագահութեամբ Նոգ. Տ. Պարգե Վրդ. Վրթանէսեանի և երկրորդը՝ նախագահութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Ս. Վարդապետ հայրեր իջան Ս. Յարութեան Տաճար, Բ. Գողգոթայի մեր մատրան մէջ պաշտուելէ ետք առաւօտեան ժամերգութիւնը՝ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագը, Պատարագին էր Նոգ. Տ. Գարեգին Արեղայ Գաղանձեան, Ապա տեղի ունեցաւ Ծաղկապարդի մեծահանդէս թափօրը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին շուրջ, Մեր թափօրին կը հետեւէին նաև տեղի հետեւակ Ղպտոց և Ասորոց եկեղեցական թափօրները, Արարողութեանց աւարտին նախագահ Գեր. Սըրբազանը, վարդապետ հայրեր և ժողովուրդ վերադարձան մայրախմբ հանդիսական թափօրով և շարականի երգեցողութեամբ՝ սկսելով Հայկական թաղի մուտքէն մինչև պատրիարքարան, ուր Միաբանութիւն և ժողովուրդ ընդունեցին Ս. Հօր օրհնութիւնները:

Երեկոյին Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր «Անդաստան», երեկոյան ժամերգութիւն և ապա «Դռնբացէք»-ի արարողութիւնը նախագահութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Ներսիսեանի:

◆ 4 Ապրիլ — Աւագ երեքօրեքի. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի դռնին Ս. Յովհաննէս հայապատկան մատրան մէջ, Պատարագին էր Նոգ. Տ. Նորայր Վրդ. Պաղարեան, Ս. Պատարագի ընթացքին Հաղորդուեցան Ս. Թարգմանչաց նախակրթարանի երկուսու աշակերտութիւնը և ուսուցիչները:

◆ 5 Ապրիլ ԴՀ. — Յետմիջօրէի, ժամը 3.30-ին, ի զիմաց Գեր. Տեղապահ Հօր, Նոգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Քէմհանեան ընկերակցութեամբ Նոգ. Տ. Գարեգին Արեղայ Գաղանձեանի ներկայ գրուեցաւ Երուսաղէմի արարական բաժնի Կ. Մ. Շ. Ա. ընկերութեան բացման հանդէսին:

◆ 6 Ապրիլ — Աւագ Հինգաքի. — Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, առաւօտեան ժամերգութենէն և «Ապաշխարողաց» կարգի կատարումէն ետք, հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Պատարագի ընթացքին հաղորդուեցան Ս. Թարգմանչաց Մանկապարտեզի ուսուցչուհիներն ու աշակերտութիւնը:

Կէսօրէ վերջ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Ստնալուայի» կարգը, հանդիսապետութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Սըրբազանի, Մատնաւոր հրաւերներով ներկայ էին, Երուսաղէմի Աւագ Քարտուղար Վսեմ. Ճէմալ Պէկ Թուքան, Անգլիկաց Գեր. Եպիսկոպոսն ու զեսպանը, և զեսպանատան կարեւոր պաշտօնեա-

ները, ինչպես նաև այլ կառավարական բարձրաստիճանի պաշտոնեականներ և Միջ. կարմիր խաչի անդամներ ու այլ հիւրեր:

Երեկոյեան «Ռոնայուալ»-ի կարգէն ետք ուխտաւորական թափօրով վարդապետ հայրեր, աշակերտներ և ժողովուրդ այցելեցին հայապատկան Ս. Հրեշտակապետաց վանքը (Աննա քահանայապետի տունը) ուր կը գտնուէին Քրիստոսի բանտն ու շարչարանաց ձիթենին որուն կապուեցաւ Յիսուս քահանայապետի տան մէջ: Որմէ ետք Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ սկսաւ «լացի գիշեր»-ուան պաշտամունքը որ տեւեց մինչև կէս գիշեր: Քարոզեց Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Աբրահամեան Վուռ գիշեր . . . րնարանով:

◆ 7 Ապրիլ — Աւագ Ուրբաթ. — Առաւօտուն Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Խաչելութեան» կարգը:

Երեկոյեան, դարձեալ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Քրիստոսի «Թաղման» կարգը, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Սրբազանի և ի ներկայութեան խուռներամ բազմութեան:

◆ 8 Ապրիլ — Աւագ Շաբաթ. — Առաւօտեան ժամերգութենէն ետք, ժամը 10ին, վարդապետ հայրեր զխաւորութեամբ Աւագ Թարգման Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի իջան Ս. Յարութեան Տաճար, կատարելու համար Տաճարի դռան այդ օրուան հանդիսական բացումը: Քիչ ետք, երկրորդ թափօր մը նախագահութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Երեսոյեանի, մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, որ լեցուն էր արեւելեան Հայ, Յոյն, Ղպտի և Ասորի եկեղեցիներու հետեւորդ բազմութեամբ մը: Կէսօրուան մօտ Յունաց թափօրի աւարտին մեր լուսահանը Հոգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Քէմհանեան և Յունաց Պատրիարքական Տեղապահը մտան մեր Փրկչի կնքուած Գերեզմանը: Ու քիչ յետոյ աւանդական — Նուիրական լոյսը, որպէս նշանակ Քրիստոսի լուսափառ Յարութեան կը փողփողէր Ս. Գերեզմանի դռնէն, պատուհաններէն ու վերնատան մեր պատուըզամէն ուր կը գտնուէր Գերապատիւ հանդիսապետ Սրբազանը: Ապա կը լուսաւորուին տաճարին մէջ խռնուած ամենազգի հաւատացեալներուն մօմի տրցակները, ստեղծելով այսպէս անօրինակ խանդ ու իրարանցում: Անմիջապէս որ Գերապատիւ Հայ և Յոյն լուսահանները դուրս ելան Ս. Գերեզմանէն, սկսաւ օրուան մեր մեծահանդէս թափօրը նախագահութեամբ լուսահան Հոգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Քէմհանեանի, եպիսկոպոսական խոյր ի զուխ: Մեր թափօրին կը հետեւէին նաև մեզի հետեւակ Ղպտոց և Ասորաց թափօրները:

Թափօրին աւարտին Գերապատիւ նախագահ Սրբազանը, Միաբանութիւն և ժողովուրդ լուցեալ մոմեղինօք թափօրական զնացքով և շարականի երգեցողութեամբ վերադարձան մայրավանք, ուր Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ

կատարուեցաւ «Յարութեան Աւետարան»-ի ընթերցումը: — Կարճ դադարէ մը ետք, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Ս. Յարութեան «Ճրագալոյց»-ի կարգը: Ճրագալոյցի Ս. Պատարագը մատուցեց Հոգ. Տ. Պարգև Վրդ. Վրթանէսեան: Ապա կատարուեցաւ վաղուան տոնին նախատեսակը, որմէ վերջ Միաբանութիւնը թափօրով բարձրացաւ վանքի սեղանատունը, կատարելու համար օրուան աւանդական սեղանօրհնէքը:

Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատարան մէջ եւս կատարուեցաւ «Ճրագալոյց»-ի կարգ: Պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Հայկաբեր Վրդ. Պայրաւեան:

● 9 Ապրիլ Կիր. — Զատիկ Յարութեան Տեառն մեռյ. — Կէս գիշերին, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Երեսոյեանի վարդապետ հայրեր, պաշտոնական թափօրով իջան Ս. Յարութեան Տաճար: Օրուան գիշերային ժամերգութիւնը կատարուեցաւ մեր վերնատան մատարան մէջ, իսկ առաւօտեան ժամերգութիւնը, սկսելով «լացք»էն կատարուեցաւ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին և Պատանատեղւոյն չուրջ, մեծահանդէս թափօրով, որուն կը հետեւէին նաև մեզի հետեւակ Ղպտոց և Ասորաց թափօրները: Ապա մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Պատարագիչն էր Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Երեսոյեան: Ս. Պատարագի աւարտին Գեր. Սրբազանը և հոգեշնորհ վարդապետ հայրեր պաշտոնական թափօրով և շարականի երգեցողութեամբ վերադարձան մայրավանք:

Երեկոյին տեղի ունեցաւ մեծահանդէս «Անդատան» և թափօր Ս. Յակոբեանց մայրավանքի մեծ բակին և դարձիթին մէջ, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպս. Երեսոյեանի:

● 12 Ապրիլ Բչ. — Մեռելոց. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ: Պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեան: Յետ Ս. Պատարագի կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտոն Մայր Տաճարին մէջ և ապա թափօրական զնացքով դէպի Երանաշնորհ Տ. Կիւրեղ Բ. Ս. Պատրիարք Հօր գերեզմանը, հին կրտսան գերեզմանները և ապա Զամ-Թաղի գերեզմանատունը, կատարուեցան յատուկ հոգեհանգստեան պաշտամունքներ:

● 14 Ապրիլ Ուր. — Կէսօրէ առաջ, ժամը 10:30ին, Գեր. Տեղապահ Հայրը ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի և Տ. Հայկ Փէլթէկեանի պաշտոնական այցելութիւն տուաւ Յորդանանի կառավարութեան նորընտիր վարչապետ Սայիտ Փաշա Միւֆթիին:

● 15 Ապրիլ Շր. — Յետմիջօրէի, ժամը 6ին, Ս. Աթոռ ժամանեց Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. Արքեպս. Մանասեան:

● 16 Ապրիլ — Նոր Կիրակի. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին

մէջ, Պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Միւռնի վրդ. Կրէնկեան: Քարոզեց Հոգ. Տ. Հայկասեր վրդ. Պայրամեան, Նիւթ ունենալով Ա. Համաշխարհային պատերազմին մեր բիւրաւոր նահատակներուն յիշատակը, որոնց համար յետ Ս. Պատարագի կատարուեցաւ հանդիսաւոր հոգեհանգըստեան պաշտամունք:

● 17 Ապրիլ Բշ. — Գեր. Տեղապահ Հայրը այս առաւ լմանական գործերով Ամանէն մեկնեցաւ զէպի եգիպտոս:

● 18 Ապրիլ Գշ. — Յետմիջօրէի ժամը 4ին, ի դիմաց Գեր. Տեղապահ Հօր, Հոգ. Տ. Սուրէն վրդ. Քէմհանեան ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայկասեր վրդ. Պայրամեանի, մեկնեցան զէպի երուսաղէմի մօտակայ Բեթանիա գիւղը զիմաւորելու համար Ն. Վեհ. Ապտալլա Թագաւորի երուսաղէմ մուտքը:

● 19 Ապրիլ Գշ. — Երեկոյեան ժամերգութենէն յետոյ, կատարուեցաւ վաղուան տօնին նախատօնակը, նախագահութեամբ Հոգ. Տ. Սուրէն վրդ. Քէմհանեանի:

● 20 Ապրիլ Եշ. — Աւետման Ս. Աստուածածնի. — Նախագահութեամբ Հոգ. Տ. Սուրէն վրդ. Քէմհանեանի հոգեւորական վարդապետ հայրեր, առաւօտուն պաշտօնական թափօրով իջան Ս. Աստուածածնի տաճար, ուր «Հրաշափառ» ի հանդիսաւոր մուտքէն ետք Ս. Կոյսի գերեզմանին վրայ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ, պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Հայկասեր վրդ. Պայրամեան: Քարոզեց Հոգ. Տ. Հայկազուն վրդ. Աբրահամեան, «Հոգին Սուրբ եկեցէ ի քեզ և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քո» բնարանով:

● 22 Ապրիլ Եր. — Յետմիջօրէին, վարդապետ հայրեր նախագահութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. Արքեպս. Մանասեանի, պաշտօնական երթով իջան Ս. Յարութեան Տաճար: «Հրաշափառ» ի հանդիսաւոր մուտքէն և Ս. Գերեզմանի ուխտէն յետոյ թափօրը բարձրացաւ Բ. Գողգոթայի վերնայարկ մատուռը, ուր պաշտուեցաւ երեկոյեան ժամերգութիւնն ու վաղուան տօնին նախատօնակը, և ապա կատարուեցաւ Քրիստոսի Տնօրինական վայրերու այցելութեան երեկոյեան թափօրը:

● 23 Ապրիլ Կիր. — Աւստրիական. — Առաւօտուն նախագահութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. Արքեպս. Մանասեանի հոգեւորական վարդապետ հայրեր հանդիսաւոր երթով իջան Ս. Յարութեան Տաճար: Բ. Գողգոթայի մատրան մէջ, առաւօտեան ժամերգութենէն յետոյ՝ հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. Հայրը պատարագեց և քարոզեց Յարութեան խորհուրդին շուրջ:

● 30 Ապրիլ Կիր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Բ. Գողգոթայի մատրան մէջ, Պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Յակոբ վրդ. Վարդանեան:

Ս. ԶԱՏԿԻ ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երանաշնորհ Տ. Կիւրեղ Ս. Պատրիարք Հօր մահուան սուգին պատճառով, այս տարի զանց առնուեցան զանազան յարանուանութեանց Ս. Զատիկի շնորհաւորական այցելութիւնները:

Ընդունուած են միայն հետեւեալ շնորհաւորական այցելութիւնները տրուած Գեր. Տեղապահ Հօր պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ:

● 10 Ապրիլ Բշ. — Անկիլքան Եկեղեցւոյ Եպիսկոպոս Գեր. Տ. Ստուարթ, Լուսերական Եկեղեցւոյ Ներկայացուցիչ Տօք. Մօլ, Տիար Յ. Մելիքեան և Տքթ. Քանաան, Երուսաղէմի Մուրթասարիք Վսեմ. Իսսան Պէկ Հաշիմ, ի դիմաց Երուսաղէմի Աւագ Քարտուղարին՝ Ս. Տեղեաց Քարտուղար Տիար Նահիպ Պաւլարչի, Երուսաղէմի Ընդհ. Ոստիկանապետ Ռատի Պէյ Ուննապ:

● 11 Ապրիլ Գշ. — Բրիտանական Ընդհ. Հիւպատոս Սըր Հիւ Տաու, Երուսաղէմի Քաղաքապետ Անուէր Պէկ Էլ-Խաթիպ, Միացեալ Նահանգաց Ընդհ. Կիւպատոսը:

— Յաջորդող օրերուն, Գեր. Տեղապահ Հայրը ընկերակցութեամբ Աւագ Թարգման Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Ասլանեանի և Պր. Կարպիս Հինդլեանի փոխադարձեց, Անկիլքան Գեր. Եպիսկոպոսին, Անգլիական և Ամերիկեան Վսեմ. Հիւպատոսներուն այցելութիւնները:

Ս. ԶԱՏԿԻ ՈՒԽՏԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պաղեստինի քաղաքական անստոյգ կացութիւնը ինչպէս նախորդ երկու տարիներուն այս տարի ևս արգելք եղաւ որ ունենայինք ուրիշ տարիներու Զատիկեան բաղձամարդ ուխտաւորութիւնը: Մօտ հարիւրեակ մը ուխտաւորներ ունեցանք այս տարի, եկած Պոլսէն, Ամերիկայէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն և Արեւելեան Յորդանանէն: Ուխտաւորներու բացը կը դարձանէր բարեպաշտ Երուսաղէմահայութիւնը, որոնք լեցուցին խուռներամ բաղձութեամբ մեր տաճարները բոլոր հանդիսական առիթներուն ալ:

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ՍՈՒՐՔ ԷԿԵՂԵՑԻՈՅ

Գ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄ
ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՅ ԶԱԿՈՐԵԱՆՑ
1949

Էջ՝ 383

Գին՝ 30 դան.

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԴՐՈՒ ԱՓՆԵՐ
ՄԱՆՈՒԿ ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

Բ. ՏՊԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՂԱՆԴՋԷՔ
ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ

ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ
ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ԲԱԿՈՐԵԱՆՑ
1950

Էջ՝ 62

Գին՝ 10 դամ.

